

10 MEI 1940

DOORBRAAK NAAR DE PEEL
FALL GELB
SPORT EN SPEL
SPRONG NAAR DEN HAAG
KAZEMATTEN ONDER VUUR
KABINET IN DE MAALSTROOM
VERWEER IN VERWARRING
NEE, DIT IS OORLOG
BALANS IN DE AVOND

13

In de vroege ochtend van de tiende mei 1940 werd Nederland gewekt uit de droom van de neutraliteit — gewekt door Duitse vliegtuigen. Op het moment dat de eerste bommen vielen en parachutisten en luchtladingstroepen zich verzamelden om de vliegvelden in het westen van het land te veroveren, werd de oostgrens overschreden door sterke Duitse landstrijdkrachten. In de nabijheid van die grens was inmiddels al heftig gevochten. Kleine groepjes Duitsers — vaak in burgerkleding en veelal vergezeld van individuen van Nederlandse nationaliteit — waren lang tevoren de grens overgeslopen. Hun doel: zoveel mogelijk bruggen over IJssel, Maas en Julianakanaal in handen krijgen om een snelle opmars van de hoofdmacht mogelijk te maken. Enkele uren later waren al vele tientallen Nederlandse steden en dorpen in Duitse handen. De bevolking had nauwelijks de tijd gekregen zich te realiseren dat het oorlog was.

In het Duitse operatieplan voor de veldtocht in West-Europa nam de aanval op Nederland geen centrale plaats in. Nederland zou moeten worden veroverd en bezet om de rechterflank van de door België naar Noord-Frankrijk oprukkende Duitse legers te beschermen tegen eventueel via Nederlandse havens aan land gebrachte Engelse troepen. Tevens zouden de Duitsers — zo meenden zij — een nuttig gebruik kunnen maken van de Nederlandse vliegvelden. In deze plannen namen de aanvallen op de vliegvelden rond Den Haag en de poging koningin en regering gevangen te nemen om daardoor een snelle capitulatie van het Nederlandse leger te bewerkstelligen, een centrale plaats in.

Maar juist de aanval in het westen mislukte. Wel werden de vliegvelden Ypenburg, Ockenburg en Valkenburg in eerste instantie door de Duitsers veroverd, maar in de loop van de dag namen Nederlandse troepen ze na vaak hardnekkige strijd weer in bezit. Alleen het vliegveld Waalhaven bleef in Duitse handen.

In de rest van het land waren de Duitse successen groter. Op verscheidene plaatsen maakten zij snelle vorderingen, voornamelijk echter in die gebieden waar in het Nederlandse verdedigingsplan geen sterke tegenstand was voorzien. Slechts in de Peel-Raamstelling, de Nederlandse hoofdverdedigingslinie bezuiden de grote rivieren, waren de aanvallers diep doorgedrongen. De weg door Noord-Brabant en naar de Moerdijkbruggen lag in feite open. Maar, zo verwachtte Nederland, juist daar zouden de dwars door België toesnellende Franse legers ons met kracht te hulp komen.

Zo leek het er aan het einde van de eerste oorlogsdag op dat Nederland de komende dagen met vertrouwen en optimisme tegemoet kon zien.

A.H.P.

DE OVERVAL OP DE BRUG
BIJ GENNEP

DOORBRAAK NAAR DE PEEL

DRS. A. H. PAAPE

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Boven: de Nederlandse artilleristen die bij Mill strijd moesten leveren tegen een bataljon infanteristen, beschikten slechts over het hier afgebeelde geschutstype. Het was verouderd en dateerde nog uit 1878.

Rechts: de vooroorlogse brug over de Maas bij Gennep. In de nacht van 9 op 10 mei was deze brug een van de aanvalsobjecten voor Duits-Nederlandse commandogroepen die daartoe speciaal waren opgeleid.

Rechterpagina boven: een overzicht van de situatie bij Gennep. Dank zij het feit dat de overvalgroep deze brug onbeschadigd in handen kreeg, konden twee treinen opstomen tot binnen de Peel-Raamstelling.

Rechterpagina onder: de Peellinie behoorde niet tot de sterkste Nederlandse verdedigingsgordels. Na de doorbraak bij Mill liep de vijand deze snel onder de voet.

Foto-archief Spaarnestad

Gennep. 4000 inwoners, vier kilometer van de Duitse grens. Gennep slaapt, in de nacht van 9 op 10 mei 1940. Het is in dat deel van Noord-Limburg een nacht als alle andere. Gennep en de belangrijke spoorbrug over de Maas, niet veel meer dan één kilometer ten zuidwesten van het stadje, een schakel in de spoorlijn van Wezel over Goch naar Mill en verder naar Boxtel, worden bewaakt door Nederlandse soldaten, die sedert drie uur 'in volledige strijdvaardigheid' zijn. Goed bewaakt? Och, het zijn er maar een handjevol. Eén compagnie, de 4e compagnie van het 2e bataljon van het 26e regiment infanterie, is verantwoordelijk voor de beveiliging van bijna vier kilometer Maasoe-

ver en het gebied aan weerszijden daarvan, van de Duitse grens tot een eind naar het westen, in de richting van Mill. Eén compagnie, versterkt met drie onderofficieren en drieëntwintig man politietroepen. Al met al een paar honderd man.

Hun algemene opdracht: een eventuele Duitse opmars zoveel mogelijk vertragen. Daarvoor moeten ze dat stuk Maasoever verdedigen, de spoorbrug bewaken en eventueel vernielen, een pontveer ten noorden van de brug onbruikbaar maken, een brug over het riviertje de Niers aan de noordkant van Gennep vernielen. Verder: een paar wegen versperren, wat bruggetjes verder naar het westen opblazen en vooral: waarschuwen als de Duitsers

komen. Maar er is al vaak loos alarm geweest. Van over de grens komt de spoorlijn. Na een paar kilometer een papierfabriek, met daartegenover een wissel. Enkele honderden meters verder het station Gennep. Een kilometer daar voorbij de Maas, en daarachter, op enkele kilometers, de eerste Nederlandse hoofdverdedigingslinie, de Peel-Raamstelling.

Ten oosten van de Maas bevinden zich die nacht ongeveer zeventig Nederlandse militairen. Ruim twintig van hen hebben verschillende taken, zoals het opblazen van de brug over de Niers. Dan is er de grenswacht Zelderheide: een sergeant, een korporaal en vijftien man met twee alarmschellen in een wachtgebouwtje, kort bij de grens. Er is een

sergeant van de genie met wat burgerhulpkrachten om de Niers te versperren met zinkschepen. En dan nog de brigade Gennep van de koninklijke marechaussee: een opperwachtmeester met zes man, die een post hebben in het station Gennep. Op het emplacement tegenover de papierfabriek staan twee soldaten ter bewaking van de wissel die 's nachts alle uit het oosten komende treinen op dood spoor leidt en die met een hangslot is vastgezet. De telefoon van de post bij de wissel naar het station is die nacht defect, zoals zo vaak tevoren.

En dan tenslotte nog, bij de oostelijke oprit van de spoorbrug, een korporaal en vier man van de politietroepen. De politietroepen bewaken dit centrale punt in de verdediging. Hun commandant, een wat oudere sergeant, heeft zijn commandopost op de westelijke oever. Vijf man staan bij de oostelijke brugtoegang, één man bevindt zich op de brug, bij het ontstekingspunt voor de explosieven. Dan een wacht aan de westkant en wat manschappen in twee kazematten, even ten noorden en ten zuiden van de brug op de westelijke oever, elk bewapend met één stuk geschut en één zware mitrailleur.

De brug kan niet langs elektrische weg van de oever af vernield worden. Bij het ontstekingspunt behoorden twee man op wacht te staan: er is er maar één. Een rechtstreekse telefoonverbinding tussen de commandopost op de westelijke oever en het station Gennep is er niet. Zo wordt de spoorbrug bij Gennep bewaakt. Niemand realiseert zich, kan zich realiseren, hoe belangrijk juist deze brug is in het Duitse aanvalsplan.

Tussen één en twee uur sluipen negen gedaanten ongemerkt de grens over. Een luitenant van Hitlers *Wehrmacht*, zes Duitse soldaten en twee al jaren in Duitsland wonende Nederlanders. Een van de soldaten woont in Hommersum, vlak over de grens, is getrouwd met een vrouw uit Gennep, spreekt goed Nederlands en kent de streek op zijn duimpje. Hij draagt een nagemaakt Nederlands marechaussee-uniform, evenals de twee Nederlanders. De anderen hebben lange regenjassen over hun uniform. In alle stilte trekken ze door het terrein. Ten zuiden van Gennep wachten ze tot het licht begint te worden. Dan lopen ze naar de spoorbrug, de twee 'Nederlandse marechaussees' voorop, de verklede Duitser achteraan. De anderen, zogenaamd als gevangenen, daar tussenin.

Wat dan gebeurt is allemaal heel simpel. De vijf Nederlandse bewakers aan de oostkant van de brug worden overweldigd en gevangen genomen. Slechts één soldaat weet één schot af te vuren. Drie Duitsers blijven achter ter bewaking van de gevangenen, onder hen de man uit Hommersum. Die belt op naar het wachtgebouwtje bij het westelijke bruggehoofd: 'er komen twee marechaussees aan met vier gevangenen.'

De rest van de groep loopt de brug op en passeert met een vriendelijk 'goeiemorgen' de korporaal midden op de brug. De zogenaamde marechaussees leveren hun zogenaamde gevangenen af bij de wachtpost ten westen van de spoorbrug en keren terug naar de oostkant. De achtergebleven gevangenen worden gefouilleerd en weggevoerd. De in de

lange jassen verborgen handgranaten en machinepistolen merkt men niet op.

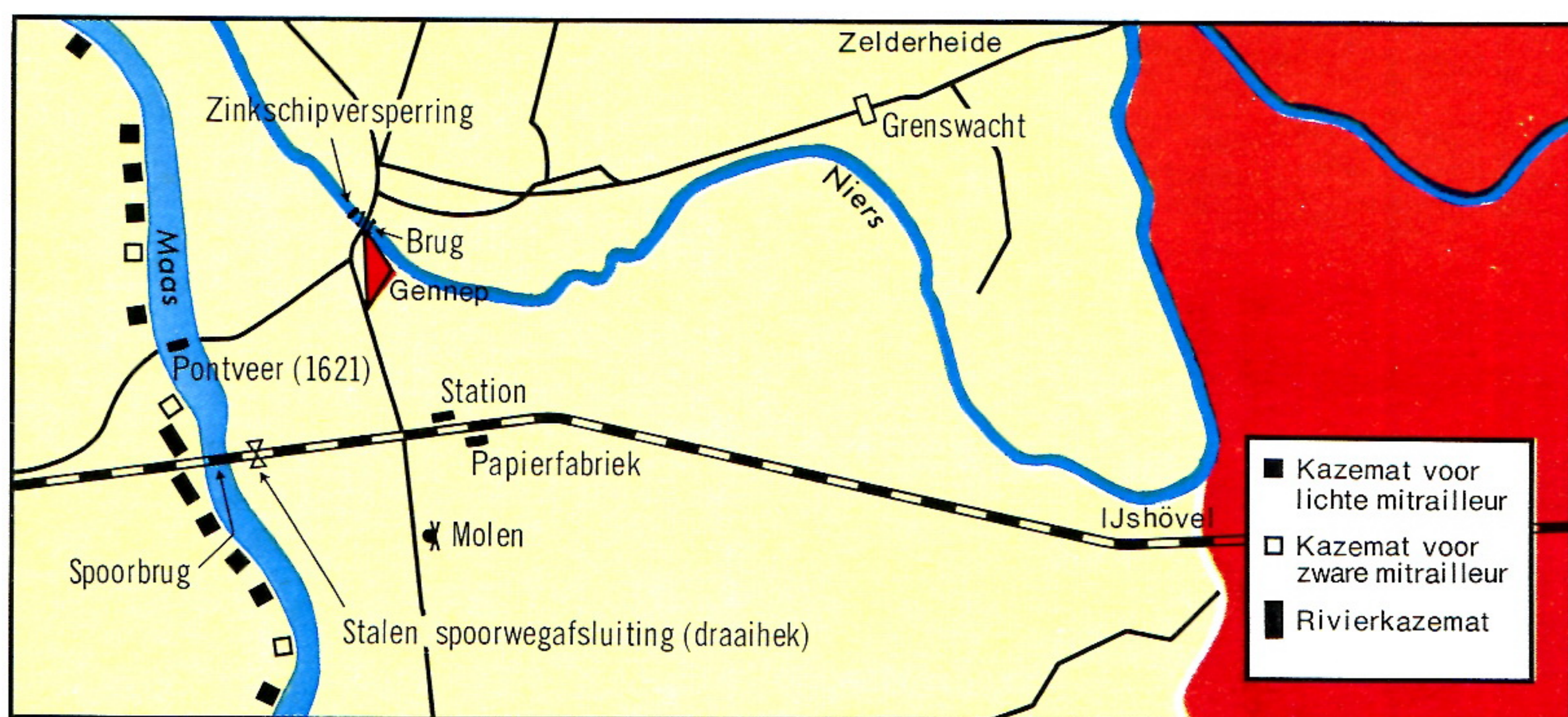
Het is dan bijna vier uur, *X-Zeit*, het tijdstip waarop officieel de Duitse aanval begint. Inmiddels is ook de grenswacht Zelderheide, zeventien man sterk, overrompeld en gevangen genomen. Een twintigtal ook weer dwars door het terrein naar Gennep opgerukte Duitsers overvalt de vernielingsploeg bij de brug over de Niers en dwingt de Nederlanders de springlading van de brug te verwijderen.

Van het station Goch zijn een pantser trein en een goederentrein opgestoomd. Ze passeren de grens en naderen het station Gennep. De dubbelpost bij de wissel bij de papierfabriek

openen, belt twee keer naar zijn commandant op de westelijke oever, krijgt twee keer ten antwoord: 'De brug niet laten springen, afwachten.'

Dan rijdt de eerste trein langzaam de brug op. De korporaal ziet plotseling twee platte wagens voor de locomotief, met Duitse soldaten achter mitrailleurs. Maar hij staat vijf meter van de lont van zijn ontsteking. Hij kan niets meer doen en wordt gedwongen in de trein te stappen.

De trein nadert nu de westelijke oever. Daar blijft men aarzelen. Is het een Duitse trein? Toch een Nederlandse? De commandant van de zuidelijke kazemat laat vuur afgeven, hoewel hij van de detachementscommandant

lost een paar schoten; één van de twee soldaten rent naar het station. Van het station wordt opgebeld naar de post aan de oostkant van de brug: 'Overval station Gennep; doorgeven.' Maar dan is de oostkant van de brug al in Duitse handen. De pantser trein loopt door de wissel op verkeerd spoor en rijdt weer achteruit. Het hangslot van de wissel wordt kapotgemaakt, de wissel omgezet en verder rijden de treinen, naar de brug. Het zware stalen afsluithek aan de oostkant van de brug is inmiddels al door de daar verblijvende Duitsers opengemaakt.

De korporaal van de politietroepen midden op de brug ziet een trein naderen, ziet personen in marechaussee-uniform het afsluithek

telefonisch bericht krijgt dat alles in orde is. En juist als de detachementscommandant eindelijk zelf ziet dat het níét in orde is, wordt hij overrompeld door de kort tevoren bij hem afgeleverde zogenaamde gevangenen. De pantser trein kan ongehinderd verder rijden, op korte afstand gevolgd door de troepentrein. Ze rijden door, passeren achter elkaar vier wél ter vernietiging voorbereide, maar niet vernielde bruggen en stoppen bij de halte Zeeland, even ten westen van het station Mill. Het is dan ruim half vijf in de ochtend. De Peel-Raamstelling wordt van binnenuit aangevallen.

In Gennep is een goed deel van de bevolking nog maar nauwelijks wakker.

FALL GELB

PROF. DR. H. A. JACOBSEN

Nog tijdens de gevechtshandelingen in Polen had Hitler besloten om Frankrijk en Engeland via een brutale schending van de Nederlandse, Belgische en Luxemburgse neutraliteit tot een beslissende strijd te dwingen.

De toenmalige chef van de generale staf van legergroep A, luitenant-generaal Von Manstein, meende dat dit moest gebeuren door middel van een operatieplan dat van meet af aan tot doel had de tegenpartij totaal te vernietigen. Van oktober 1939 tot januari 1940 stelde hij het opperbevel van het leger vier memo's ter hand. Ze liepen uit op de eis dat het offensief zou moeten zorgen voor een beslissing te land en dat het zich in twee fasen zou moeten afspelen. In de eerste fase zou het zwaartepunt van de Duitse legermacht te zuiden van Namen moeten liggen met als doel een doorbraak naar de Somme. In de tweede fase moesten de troepen naar het zuiden afbuigen en door een omsingelende aanvalsbeweging de strijd beslissen.

Manstein ging uit van de veronderstelling dat de vijand rekende op een herhaling van het plan-Schlieffen (met de sterke rechtervleugel van Metz tot Wezel). De geallieerden zouden dus enerzijds een grote troepenmacht gereed houden om de Duitse aanval zo oostelijk mogelijk op te vangen en anderzijds proberen het hele Duitse front op te rollen door een offensief tegen de zuidflank. Daarom stelde Manstein voor het zwaartepunt van het offensief van het begin af te verleggen naar legergroep A en de operatie als volgt uit te voeren (plan-Manstein): een legergroep rukt met enkele infanteriedivisies tussen Dinant en Fumay op in westelijke richting om in samenspel met de pantser- en motordivisies van legergroep B de naar België oprukkende en de daar gelegeerde vijand af te snijden en te vernietigen. Een andere groep buigt intussen, na de Maas veroverd te hebben, van weerskanten van Sedan in zuidwestelijke richting af om het verwachte vijandelijke offensief uiteen te slaan en daarmee de weg vrij te maken voor de definitieve beslissing. Manstein was van oordeel dat er minstens twee snelle legerkorpsen nodig waren om onmiddellijk te zegen over de vijandelijke macht waarop men in Zuid-België zou stuiten. Volgens de uitspraak van Moltke, dat geen enkel operatieplan verder moest gaan dan tot het eerste treffen met de vijandelijke hoofdmacht, wilde Manstein de verdere inzet van snelle afdelingen afhankelijk stellen van de houding van de tegenpartij. Als het gevaar van een vijandelijk offensief in de Duitse flank eenmaal was uit-

geschakeld, konden deze troepen naar het noorden afbuigen om te helpen bij de vernietiging van de daar ingesloten vijandelijke eenheden. Volgens het plan-Manstein zou het grootste deel van de pantserdivisies bij legergroep B moeten worden opgesteld. Een derde eenheid zou opdracht krijgen een verdedigingsfront te vormen bij Carignan aan de Maas en bij Mettlach aan de Moezel.

Het opperbevel van het leger bepaalde slechts aarzelend zijn houding ten opzichte van de voorstellen van de generaal. Tot een echte gedachtenwisseling kwam het niet, op de eerste plaats door de persoonlijke en zakelijke verschillen tussen Manstein en de twee belangrijkste leden van het opperbevel, Brauchitsch en Halder. Ook gaf het opperbevel de voorstellen tegen de wens van Manstein in niet door aan Hitler. Pas de 'affaire-Mechelen' (de noodlanding van twee Duitse luchtmacht-officieren bij het Belgische dorp Mechelen op 10 januari 1940) en twee oefeningen van legergroep A in februari 1940 gaven het opperbevel aanleiding langzaam maar zeker bij te draaien, dit te meer omdat intussen het beeld van de tegenstander veel duidelijker was geworden. Alle voortekenen wezen erop dat de noordwestelijke vleugel van de geallieerden bij een Duits offensief automatisch België zou binnenrukken.

Hitler nam van de memoranda van Manstein kennis via de hiërarchieke weg. Eind januari 1940 bezocht zijn chef-adjutant, kolonel Schmundt, de legergroep A. Bij deze gelegenheid constateerde deze dat Manstein het opperbevel al enige tijd geleden een voorstel voor het offensief in het Westen ter overweging had gegeven. Waarschijnlijk heeft Schmundt Hitler hierover uitvoerig ingelicht. In februari 1940 ontbood Hitler Manstein, die intussen tot bevelvoerend generaal was benoemd en daardoor 'weggepromoveerd'. De generaal zette zijn plan uiteen. Hitler gaf er des te sneller zijn toestemming aan, omdat hijzelf in oktober soortgelijke ideeën had gehad. Omdat bijna tegelijkertijd ook het opperbevel van het leger zich met de grote conceptie vertrouwd had gemaakt, viel op 8 februari 1940 de beslissing tijdens een bespreking tussen Hitler, Brauchitsch (opperbevelhebber van het leger) en Halder (chef generale staf). Het was de verdienste van het opperbevel van het leger, de Duitse opmars nu in een vorm te hebben gegoten die voor het resultaat van de veldtocht van beslissende betekenis was. Het nieuwe plan voor de opmars van 24 februari 1940 kwam dus tot

stand overeenkomstig de voorstellen van Manstein en de ideeën van Hitler.

Het strategische doel van het offensief was: het Nederlandse grondgebied door een snelle bezetting uit Britse handen te houden. Door de aanval op Belgisch en Luxemburgs gebied moesten zo mogelijk sterke onderdelen van het Frans-Engelse leger uiteengeslagen worden, dit ter voorbereiding van de vernietiging van de militaire machtsmiddelen van de vijand. Tijdens een bespreking van bevelhebbers op 13 maart omschreef Von Brauchitsch nog eens de opdracht van het westelijke leger: het ging erom de Engelsen van de Fransen te scheiden en beide strijdmachten te vernietigen.

In afwijking van de aanvankelijke militaire plannen uit 1939 lag het zwaartepunt nu dus op de zuidelijke vleugel van het aanvallende leger. De grondgedachte was om met legergroep A (die in de zuidflank werd gedekt en waarbij voor het eerst zelfstandig opererende gemotoriseerde afdelingen en pantserdivisies werden ingezet) het vijandelijke front tussen Luik en Sedan te doorbreken, de geallieerde troepen in België van het zuiden uit te omsingelen en ze daarna in samenwerking met de ten noorden van Luik opgestelde legergroep B te vernietigen. De opdracht van legergroep B was Nederland met steun van parachutisten snel te bezetten en in Midden-België zoveel mogelijk vijandelijke troepen naar zich toe te trekken en te binden. Deze legergroep moest door een snelle aanval de tegenpartij zo lang mogelijk in onzekerheid laten over het zwaartepunt van het offensief en de aanval van de vijand verhinderen op de noordflank van de omsingelingsvleugel. De bij de *Westwall* en aan het Rijnfront ingezette legergroep C moest daar intussen door schijn-aanvallen de tegenpartij binden.

De snelle overwinning van het Duitse leger in Polen dwong de geallieerden van ongeveer half september 1939 af hun bestaande operatieve plannen te veranderen. Omdat zij nu rekening moesten houden met een offensief oprukken van Duitsland aan het westfront, ging het erom zo'n aanval met de aanwezige middelen af te slaan. Dat de Duitse leiding bij een offensief de neutraliteit van België en misschien ook die van Nederland zou schenden, stond vrijwel vast. Daarom wilden de geallieerden met deze landen een hechte militaire samenwerking. Maar ondanks herhaalde uitnodigingen weigerden België en Nederland hun neutraliteit op te geven. Ze wilden pas in een militaire coördinatie met de gealli-

Foto-archief Spaarnestad

erden toestemmen als de Duitse aanval op hun gebied begonnen was.

De beslissing over de operationele plannen van de geallieerden werd tenslotte genomen door generaal Gamelin. Nog volledig in de ban van de Eerste Wereldoorlog ging hij van de gedachte uit dat Duitsland opnieuw met een sterke rechtervleugel door Noord- en Midden-België zou oprukken om op zijn minst België en het Franse gebied tussen Kanaalkust en Hirson in bezit te nemen. Naar het schijnt heeft de geallieerde legerleiding geen moment gedacht aan maatregelen die genomen moesten worden als de Duitse aanval niet zo zou worden uitgevoerd, maar tot doel zou hebben het Franse front aan de Maas te

Generaal Von Manstein, de geestelijke vader van het Duitse aanvalsplan van 24 februari 1940, gericht tegen West-Europa.

doorbreken en de naar België oprukkende strijdmacht van de geallieerden te omsingelen.

Bij het geallieerde opperbevel werden drie varianten besproken. In de eerste plaats was het denkbaar dat het grootste gedeelte van de eenheden zich achter de Schelde opstelde en zich daar voorbereidde op een langdurige verdediging. Tegelijkertijd kon het Belgische leger langs het kanaal van Gent naar Terneuzen gesteund en versterkt worden door kleine legerafdelingen. In de tweede plaats was het

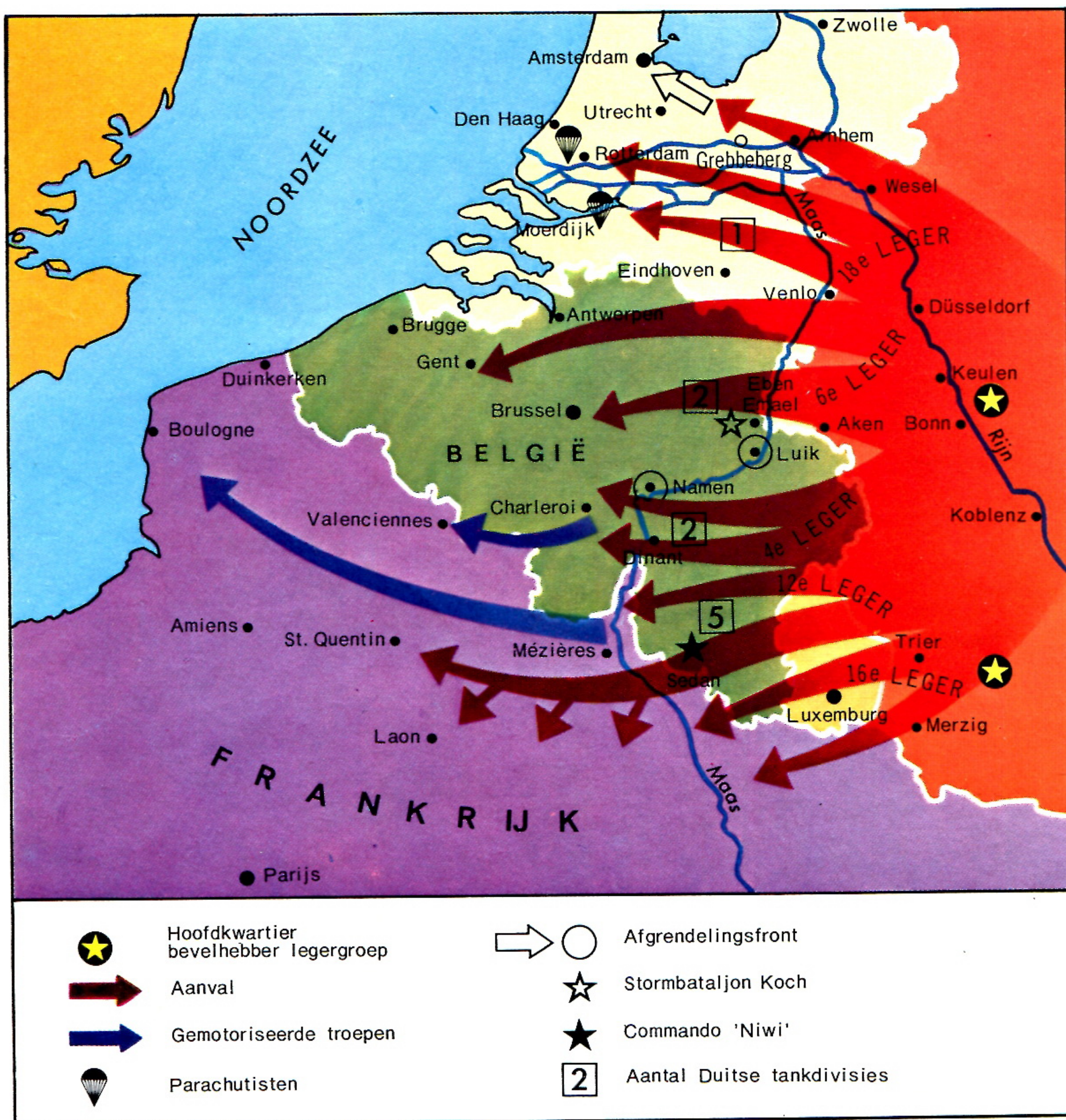
mogelijk snelle eenheden (Franse en Engelse divisies) te laten oprukken tot aan het Albertkanaal om daar verdedigingsstellingen in te richten en de verdere opmars van de vijand op Belgisch grondgebied te stuiten. En tenslotte kon men proberen een middenpositie te verdedigen die zich uitstrekte van Antwerpen via Wavre en Namen tot aan Givet aan de Maas. De tweede mogelijkheid hing in hoofdzaak af van de houding van de Belgen. Als deze de geallieerde troepen vóór de Duitse aanval te hulp zouden roepen, had deze oplossing een redelijke kans van slagen. Maar als gevolg van de halsstarrige houding van de Belgische regering moest het geallieerde opperbevel zich in eerste instantie hoofdzakelijk con-

centreren op de twee andere mogelijkheden. Toen in oktober 1939 de aanwijzingen van een komende Duitse aanval duidelijker werden en België dientengevolge zijn strijdkrachten hergroepeerde, werkte de Franse generale staf aan het defensieve 'Plan E' ('E' van *Escaut*, de Franse naam voor de Schelde). Op 24 oktober 1939 gaf generaal Georges, de Franse opperbevelhebber voor het noordoostelijke front, een dienovereenkomstige order aan de legergroepen onder zijn bevel. Met de bezetting van het middengedeelte van de Schelde meenden de geallieerden de volgende voordelen te behalen: de Belgische strijdkrachten konden zich met hulp van de geallieerden op één lijn staande houden op

gingspositie. In een aanvullende order werd vastgelegd dat de Nederlandse strijdkrachten ten zuiden van de Vesting Holland versterkt zouden worden door divisies van het zevende Franse legerkorps, die via de linkervleugel van de geallieerden zouden oprukken. In de loop van de winter 1939/1940 werd het 'Plan-Dijle' tot in details uitgewerkt. Het bleef de bedoeling van de geallieerde leiding om met legergroep 1 de rechtervleugel, te beginnen bij Mézières aan de Maas, zodanig in noordoostelijke richting te laten afbuigen, dat deze op de lijn Namen-Wavre-Leuven en bij Antwerpen (Dijlelinie) de aanval van de Duitsers tot staan kon brengen. Ten gevolge van de latere coördinatie met de Belgen werd

landen en de Vesting Holland te versterken. De Belgen zouden door hun sterke tegenstanders genoodzaakt worden hun troepen langzaam van de vooruitgeschoven posities terug te trekken op de voltooid verdedigingsstellingen, waar ze dan samen met de geallieerden het Duitse offensief konden opvangen. Hun hele verdedigingsstelsel steunde in het noorden op de versterkingswerken rondom Antwerpen en op het zogenaamde *Réduit-National*. Het liep verder langs het Albertkanaal tot voor Maastricht en Luik. In het centrum stond hier het moderne fort Eben-Emael. Van Luik liep het verdedigingsstelsel verder in zuidwestelijke richting langs de Maas tot aan Namen. Achter deze frontlinie

Generaal Von Brauchitsch, opperbevelhebber van het Duitse leger, ging slechts aarzeland akkoord met Mansteins plannen.

Links: het plan voor 'Fall Gelb' zoals het door generaal Manstein werd ontworpen. Nederland zou door een snelle bezetting in Duitse handen komen; door de aanval op België en Luxemburg moesten sterke eenheden van het Frans-Engelse leger worden uiteengeslagen. Door het scheiden van de Engelse en Franse legermachten hoopten de Duitsers de basis te leggen voor een definitieve vernietiging van de twee vijandelijke strijdmachten.

eigen grondgebied; de Duitse afdelingen werd de toegang tot de Belgische koninklijke residenties belet; men kon de Engelse luchtafweer uitbreiden en op deze manier bovendien de militaire opslagplaatsen in Noord-Frankrijk dekken. Maar dit eerste verdedigingsplan werd door het Franse opperbevel heftig bekritiseerd. Het besef dat door het plan 'E' grote delen van België zonder strijd aan de Duitsers prijsgegeven zouden worden en de aanval van de Duitse rechtervleugel nauwelijks zou zijn af te slaan, leidde in de weken daarop tot uitwerking van een tweede plan: het 'Plan-Dijle'. Dit hield in steun aan de verdedigingsstrijd van de Belgen en handhaving van de in België ingerichte verdedi-

bepaald dat de frontsector ten noorden van Leuven, tot aan de Nederlandse grens, door het grootste gedeelte van de Belgische eenheden verdedigd moest worden. De geallieerden rekenden erop dat de vooruitgeschoven Belgische dekkingstroepen en cavalerie-eenheden aan het Albertkanaal en aan de Maas de Duitse aanval minstens zo lang konden tegenhouden tot zij zich genesteld zouden hebben in de verdedigingsstelling aan de Dijle, en dat zo de 'beslissende strijd' zo oostelijk mogelijk begonnen zou worden. Het gemotoriseerde zevende legerkorps zou de Belgen in het gebied tussen Antwerpen en Turnhout moeten steunen en verder naar Nederland optrekken om de verdediging van de Zuidhollandse ei-

stond ook het grootste gedeelte van de Belgische divisies opgesteld. Enkele afdelingen in Zuid-België hadden tot taak de Duitse opmars door hun tegenstand te vertragen en zich eventueel achter de Maaslinie terug te trekken. Terwijl de Belgen dus van plan waren zich in het ernstigste geval in het *Réduit-National* terug te trekken voor een langdurige verdediging, was de Vesting Holland het beslissende steunpunt voor de Nederlanders. Ze hoopten zich daar zo lang tegen de Duitse aanval te handhaven tot de geallieerden voldoende hulp hadden aangevoerd. Ze hadden vooral goede verwachtingen van de ten zuiden van de Vesting voorbereide inundaties, die de vijand moesten tegenhouden.

DE VOORBEREIDINGEN
VOOR DE BRUGOVERVALLEN

SPORT EN SPEL

DR. N. K. C. A. IN 'T VELD

Admiraal Canaris, hoogste chef van de 'Abwehr', bracht begin mei een bezoek aan de mannen die in Asperden werden opgeleid.

Drie van de kampen waarin de leden van 'Sport en Spel' werden opgeleid, lagen vlak bij de Nederlandse grens: Asperden, Arsbeck en Linnich. In deze kampen werden kort voor de inval in Nederland de groepen gevormd die de belangrijkste rivierovergangen in handen moesten zien te krijgen. Dat dit, ondanks de zorgvuldige voorbereiding, lang niet overal lukte, is op de kaart duidelijk aangegeven. Op enige plaatsen waren de Nederlandse acties zo op het nippertje, dat de commando's mét de ondermijnde brug de lucht in gingen.

Op de kaart is tevens in beeld gebracht op welke plaatsen aan de grens tussen Nederland en Duitsland de belangrijkste aanvalstoten waren gericht en welke Duitse eenheden aan de aanval deelnamen. De Duitsers hadden erop gerekend met deze sterke aanvalsmacht, die binnen de Vesting Holland verder gesteund werd door een massale overval uit de lucht door Duitse elitekorpsen, Nederland binnen een dag op de knieën te krijgen. Die opzet mislukte volkomen; de Duitsers bleken het weerstandsvermogen van de zwakke defensie toch nog sterk onderschat te hebben.

In het begin van 1940 maakte Hitler het plan om bij het komende Duitse offensief de militaire tegenstand van Nederland te breken door in het westen van het land, ver achter de Nederlandse linies, op grote schaal luchtlandingstroepen in te zetten. Die moesten dan standhouden tot de hoofdmacht, na de doorbraak door de Nederlandse linies, zich met hen zou verenigen. Dat gold in de eerste plaats voor een pantserdivisie, die zo snel mogelijk door Noord-Brabant moest oprukken en over de bruggen bij Moerdijk, Dordrecht en in Rotterdam (de Duitse parachutisten moesten die in de eerste oorlogsuren in handen zien te krijgen) de Vesting Holland diende binnen te rollen.

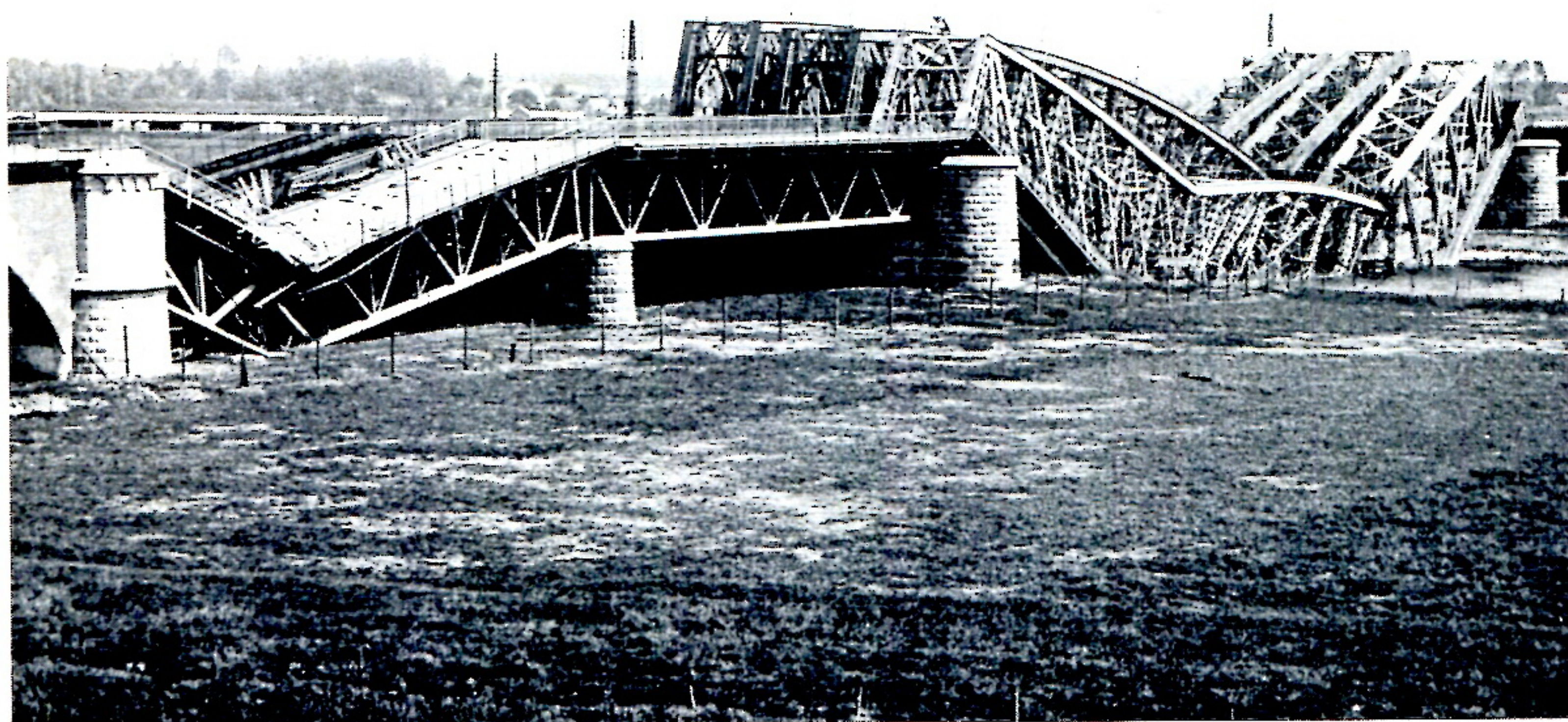
lingen in het buitenland te hebben. Geen nood: een week later was de NSB-Duitsland omgezet in een formeel zelfstandige 'Bond van Nationaal-Socialistische Nederlanders in Duitsland.' De WA in Duitsland was naar beproefd nazi-recept veranderd in wat een turnvereniging heette te zijn onder de naam 'Sport en Spel'.

De leiding van de Bond bleef in dezelfde handen: die van de zesenvijftigjarige Julius Herdtmann, gewezen Nederlandse consul te Kleef en ex-Duitser. Hij had het bij zijn vroegere landgenoten verkorven toen hij in de jaren twintig, tijdens de bezetting van Kleef door Belgische troepen, bij de bezetter in het gevlij trachtte te komen. Tegenover zijn nieu-

tweehonderd leden. Enig concreet resultaat had de bijeenkomst niet, of het moest zijn dat enkele heren in burger, van wie slechts zeer weinig aanwezig vermoedden dat het officieren van de *Abwehr* waren, zich een indruk van het gezelschap konden vormen.

Wellicht was die indruk niet uitgesproken positief, want maandenlang gebeurde er vrijwel niets, op een paar geheimzinnige besprekingen van Herdtmann in Berlijn na. Begin maart 1940 echter ontving Koehler van Herdtmann opdracht om honderdvijftig uitgezochte leden van 'Sport en Spel' op te roepen voor een bijeenkomst op 17 maart, nu in een ander café te Düsseldorf. De opgeroepen brachten, zoals hun was verzocht, toiletartikelen en ondergoed mee. Op de bijeenkomst kregen zij te horen dat zij desgewenst een 'sportopleiding' konden volgen of een opleiding voor politiefunctionaris in Nederland, zodra Mussert daar aan de macht zou zijn gekomen. In ieder geval vielen de woorden 'opleiding', 'sport' en 'politie'. Die opleiding zou meteen beginnen, in plaatsen waar men dezelfde dag nog naar toe zou gaan. Maar eerst dienden de aanwezigen een eed van trouw aan de koningin en aan Mussert (!) af te leggen. Aan die merkwaardige eed was op het allerlaatste moment nog een alinea toegevoegd op instigatie van een *Abwehr*-officier: de 'Sport en Spel'-leden dienden niet alleen een volstrekte geheimhouding te bewaren over wat er verder zou gebeuren, maar ook over alles wat zij tijdens deze bijeenkomst hadden vernomen. Ook dit was hoogst vreemdend voor een onschuldige sport- of politieopleiding. Nog merkwaardiger mischien is het feit dat niemand het afleggen

Een van de bruggen waar de overval niet lukte was de spoorbrug bij Westervoort.

Schimmelpenninck

Maar de Duitse hoofdmacht moest dan eerst de bruggen in handen krijgen over de waterbarrière die in het oosten des lands (vlak langs de grens en dus dwars op de opmarsroute) werd gevormd door de IJssel, het Maas-Waalkanaal en vooral de Maas, en in het zuidelijk deel van Limburg door het Julianakanaal.

Reeds in de herfst van 1939 speelde Hitler met de mogelijkheid die bruggen aan het begin van het offensief meteen in handen te krijgen. Misschien was dat mogelijk met behulp van Duitse soldaten in Nederlandse uniformen. De meeste generaals voelden niet veel voor dit plan. Ze hadden meer van Karl May moeten lezen, vond Hitler. Maar de officieren van de militaire inlichtingendienst, de *Abwehr*, zagen er wel iets in. Het zou natuurlijk handig zijn, als die Duitse soldaten Nederlands spraken. Beter nog was het als men kon beschikken over Nederlanders die zich voor dit doel zouden lenen. Het lag voor de hand die te zoeken onder nationaal-socialisten die zich sterk met Duitsland verbonden voelden.

Die waren er inderdaad. Reeds jarenlang had de NSB een afdeling in Duitsland met een eigen WA, waar jonge, weerbare en in Duitsland woonachtige leden hun hang naar exercitie en semi-militaire sportbeoefening konden uitleven. In mei 1939 was er echter een Nederlandse wet van kracht geworden waarbij het politieke partijen verboden was afde-

we Nederlandse vaderland was hij al even weinig loyaal: de NSB was voor hem een middel, zoals hij na de oorlog met verbluffende openhartigheid erkende, om weer betere relaties aan te knopen met de machthebbers die sinds 1933 Duitsland regeerden.

De eerste leider van 'Sport en Spel' werd al gauw wegens militaire dienst in Nederland — hij zou in mei 1940 op de Grebbeberg sneuvelen — vervangen door Hubert Koehler, een huisschilder uit Limburg, die nadat zijn bedrijfje was verlopen, naar Duitsland was getrokken om er werk te zoeken. In afkomst, ontwikkeling en intelligentie was hij verre de mindere van Herdtmann, maar dat was voor de bondsleider alleen maar nuttig. De honderden leden die 'Sport en Spel' omvatte, waren lang niet allen Nederlanders die, net als Koehler, een bestaan in Duitsland trachtten te vinden. Vaak waren het lieden die in Duitsland waren geboren, een Duitse moeder hadden of op andere wijze alleen maar formeel Nederlander waren. Velen konden slechts gebrek- kig of in het geheel geen Nederlands spreken. Hoe de *Abwehr* in de herfst van 1939 met hen in contact kwam, is niet bekend. Zeker is dat de contacten via Herdtmann liepen. Het resultaat was dat Herdtmann in november 1939 via zijn trouwe secondant Koehler de leden van 'Sport en Spel' opriep voor een bijeenkomst in een groot café-restaurant te Düsseldorf. Op 19 november verschenen daar een

van de eed geweigerd schijnt te hebben en dat praktisch alle aanwezigen zich voor de opleiding opgaven. Later, tot ver in de maand april, kwamen nog meer 'Sport en Spel'-leden in de 'opleiding' terecht; tenslotte waren het er zo'n tweehonderd, verdeeld over vier kampen. Drie daarvan lagen dicht bij de Nederlandse grens: bij Asperden, Arsbeck en Lin- nich. Het vierde kamp, Wahn of Wahnerhei- de, bevond zich in de directe omgeving van Keulen.

Wat moeten deze hele of halve Nederlanders gedacht en gevoeld hebben, toen de opleiding, die tot 10 mei 1940 duurde, een volkomen militaire bleek te zijn en zij, in Duitse uniformen, samen met *Wehrmacht*-soldaten en onder het commando van *Wehrmacht*-officieren werden geoefend, niet alleen in het gebruik van normale wapens, maar ook in het gebruik van speciale technieken als rookbom- men, codenamen en dergelijke? Wat dachten ze toen er foto's werden gemaakt waarop zij in het uniform van de Nederlandse land- macht of de marechaussee stonden afgebeeld? Blijkbaar hebben de deelnemers dit alles aan- vaard zoals zij de hermetische afsluiting van de buitenwereld accepteerden en de censuur die Koehler op hun post uitoefende. In het kamp Asperden, dat onder leiding stond van *Oberleutnant* Walter (de veroveraar van de spoorbrug bij Gennep), werden behalve zo'n tachtig Duitse soldaten ongeveer dertig

'Sport en Spel'-mannen opgeleid. Begin mei werden zij zelfs vereerd met een bezoek van de hoogste *Abwehr*-chef, admiraal Canaris. Slechts één van de cursisten vroeg Walter toestemming zich te mogen terugtrekken, omdat 'de cursus een ander karakter had dan hij zich had voorgesteld'. Uit de andere kampen zijn dergelijke gevallen niet bekend; van teleurstelling, onrust, verontwaardiging of verzet was geen sprake.

Intussen bogen de Duitse officieren zich over de kaarten om de inzet van de 'cursisten' te bespreken. Hitlers plannen voor het offensief stelden de overschrijding van de Nederlandse grens door geregelde Duitse troepen vast op 3.55 uur. Vóór die tijd, liefst enige uren eer-

ren, onder wie een man in het uniform van kapitein van de politietroepen. Deze beweerde de arrestant te moeten verhoren. Even later was de goedgelovige marechaussee van de wacht in de cel opgesloten en was het gezelschap er mét de Duitser vandoor.

Uit alles blijkt dat de mannen van 'Sport en Spel' in grote lijnen geweten hebben wat er van hen verlangd zou worden. Op zijn laatst op 9 mei moeten hun ook alle details zijn verteld. Waarschijnlijk hebben alle 'Sport en Spel'-leden hetzelfde meegemaakt als de groep in het kamp Asperden, waar relatief nog het meeste van bekend is. Walter hield op 9 mei tegen het einde van de middag een toespraak: de Engelsen stonden op het punt

bereidingen daar in grote lijnen hetzelfde was. Maar niet overal hadden de Duitsers succes: de bruggen over de IJssel, bij Hatert en Buggenum en in Roermond en Maastricht werden tijdig opgeblazen. Soms op het nippertje, de brug bij Buggenum bijvoorbeeld ging met zes overvallers de lucht in. Maastricht werd voor de Duitsers een mislukking doordat de overvalploeg, die de avond tevoren al in Wijk was aangekomen, zich totaal bedronken had en op twee man na niet meer tot enige actie in staat was.

Desondanks hadden de Duitsers over het algemeen wel resultaten geboekt. Is het nodig te zeggen dat de uitvoerders hun judasloon, de vagelijk toegezegde politiebaan in Neder-

Op het bevel 'Vanaf 3,00 uur tot nader order volledige strijdvaardigheid' begaf ik mij naar mijn commandopost op het sluissterrein achter de opstelling van de PAG. Vandaar begaf ik mij naar de kazematten om deze te controleren. Ongeveer ter hoogte van kazemat 11 gekomen, zag ik dat naar de brug gewezen werd en gemompeld: 'Duitse deserteurs.' In de richting van de brug zag ik een groep soldaten ongeveer 30 à 35 man sterk, zonder uitrusting, voorafgegaan door twee personen, gekleed in de uitrusting van marechaussee, terwijl achter de troep eveneens twee als marechaussee geklede personen liepen. Deze vier marechaussees droegen allen het geweer in den aanslag. Daar ik het fijne van deze zaak wou weten, begaf ik mij naar de hefbrug om navraag te doen. Daar aangekomen vertelde korporaal Peereboom van de politietroepen mij dat het inderdaad Duitse deserteurs waren, die geïnterneerd

moesten worden en die hij naar de commandopost in Heumen had verwezen. Hij antwoordde dat een der marechaussees zich bij hem had gemeld. Deze kende het woord en het teken en zijn papieren waren in orde, terwijl hij perfect Hollandsch sprak. Omdat korporaal Peereboom alleen bij de hefbrug was — want sergeant Jonker en korporaal Klaasse van de politietroepen waren naar verspreiding 1704 om daar in opdracht van hun groepscommandant, den sergeant-majoor de Jager uit Neerbosch, twee spionnen op te halen — vroeg korporaal Peereboom mij of ik zoo goed zou willen zijn om met die groep Duitschers, die intuschen reeds bij het electrische gemaal waren aangekomen, naar den commandopost te gaan, daar hij niet van de hefbrug weg mocht. Ik willigde dit verzoek natuurlijk onmiddellijk in. Tegen het wachtgebouw stond een rijwiel, waarop een helm en gasmasker en nog enkele

benodigdheden waren gelegd. Deze artikelen heb ik van het rijwiel afgehaald. Toen ik goed en wel op het rijwiel gezeten was, waren de zoogenaamde deserteurs juist bij kazemat 8 aangekomen. Toen zij voorbij het schietgat gekomen waren, begonnen zij met handgranaten te gooien en met machinegeweren te vuren. Eveneens de als marechaussee geklede personen, welke ook Duitschers waren. Ik heb mij van het rijwiel laten vallen en heb dekking gezocht door te gaan liggen tegen den voorkant van kazemat 9. Vandaar uit en ook vanuit de schuttersputten van kazemat 9 — zware mitrailleur — zijn de Duitschers onder vuur genomen, terwijl zij ook uit andere richtingen bestookt werden.

(Uit 'De vuurproef van het grensbataljon', door E. P. Weber. Arnhem, Van Loghem Slaterus, 1945.)

der, moesten een stuk of vijftien bruggen stevig in Duitse handen zijn. Een paar ervan vielen om technische redenen af. De definitieve aanvalsobjecten waren van noord tot zuid: de spoorbruggen bij Zutphen en Westervoort over de IJssel; de verkeersbruggen bij Hatert, Malden en Heumen over het Maas-Waalkanaal; de spoorbruggen bij Gennep en Buggenum, de verkeersbrug te Roermond over de Maas en die over het Julianakanaal bij Roosteren, Urmond, Obbicht, Berg en Stein. De brug bij Roosteren was speciaal van belang, omdat vlak daarachter de Belgische brug bij Maaseik lag. Tenslotte waren er de bruggen in Maastricht, die van grote betekenis waren voor de Duitse troepen die België zouden binnenvallen.

Van wat er bij die bruggen zou gebeuren, kregen de Nederlandse autoriteiten op 7 mei een voorproefje. Een lid van 'Sport en Spel', Ortha geheten, en een Duitser, beiden uit het kamp Arsbeck, werden die dag op Nederlands gebied gearresteerd op verdenking van spionage — terecht waarschijnlijk — en opgesloten in de marechausseekazerne te Vlodrop. Ortha werd diezelfde dag nog vrijgelaten. Hoogstwaarschijnlijk was hij het die de leiding van kamp Arsbeck alarmeerde. Want wat zou er gebeuren als de gevangen Duitser zou doorslaan over wat er in het kamp werd voorbereid? In ieder geval vervoegden zich 's nachts aan de kazerne te Vlodrop enige figu-

Nederland binnen te vallen, hadden dat mischien al gedaan en in ieder geval was het in het belang van Duitsland én Nederland dat de Duitse troepen zo snel mogelijk heel Nederland zouden bezetten. Onnodig bloedvergieten zou vermeden kunnen worden als de Duitsers zo snel mogelijk de bruggen in handen kregen, en daarom... Maar nogmaals, ieder kreeg de gelegenheid zich terug te trekken.

Ook nu deed niemand dat. Van de dertig Nederlanders in het kamp koos Walter er twintig uit. Vervolgens werden er verschillende groepen geformeerd, elk bestaande uit tien tot twintig Duitse soldaten (die over het algemeen in burgerkleding werden gestoken) en een paar 'Sport en Spel'-mannen. De laatsten trokken gewillig de marechaussee-uniform aan. De kaarten werden erbij gehaald, de aanvalsobjecten doorgesproken. Walter, die zelf het commando van een van de overvalgroepen op zich nam, maakte zijn mannen het doel bekend: de spoorbrug bij Gennep. Om half één, in het holst van de nacht, klonk de overvalploeg van Walter in de vrachtauto die de mannen naar de grens bracht. Om twee uur overschreden zij te voet de grens. Om drie uur naderden zij de brug.

Van de andere groepen en ook van de andere kampen is, zoals gezegd, nóg minder bekend. Wel weten we dat het patroon van de voor-

land, nooit uitbetaald kregen? Wel werden zij na afloop door Herdtmann en Koehler (plotseling residerend in een uitermate luxueus bureau van de Bond) gefeliciteerd. Maar nadat ze voor een deel enige tijd waren vastgehouden in het kamp Wahn, werden ze begin juni overgebracht naar een kazerne in München, waar opnieuw een 'sport-' dan wel politieopleiding zou beginnen. Het bleek een drillplaats van de *Waffen-SS* te zijn: Herdtmann wilde zijn compromitterende onderhorigen kwijt. Het gevolg was een groeiende ontevredenheid, die ook Mussert ter ore kwam. De leider van de NSB, wie *dit* landverraad wel wat te ver ging, zou het nog met de mantel der liefde bedekt hebben, ware het niet dat de domme Koehler in september 1940 in het openbaar ging opscheppen over zijn aandeel. In de NSB ontstond een schandaal waarvan wij de lezer de details zullen besparen. Merkwaardig genoeg doet de verontwaardiging van vele NSB'ers over deze vorm van hulp aan de vijand zeer oprecht aan. Even merkwaardig, en naar te vrezen valt oprecht, was de ontboezeming van een van de 'Sport en Spel'-mannen die samen met Walter een belangrijk aandeel hadden in de verovering van de spoorbrug bij Gennep: 'Wij hebben ons niet aan landverraad schuldig gemaakt, zoals velen denken. Wij hebben ons leven ingezet voor ons vaderland en ons volk, zodat het niet aan Churchills plannen ten offer zou vallen.'

SPRONG NAAR DEN HAAG

MAJOOR E. H. BRONGERS

Den Haag, Mei 1940

Bekendmaking

J.F.d.Boomen. Occultist
den Haag

Sterke Duitsche troepeneenheden hebben de stad omsingeld.

Jeder weerstand heeft geen zin meer.

Duitschland vecht niet tegen uw land, maar tegen Engeland.

Alleen maar gedwongen, in't vervolg van dezen strijd, heeft
het Duitsche Leger in u land moeten binnendringen.

Het Duitsche Leger beschermt leven en eigendom van ieder
vredelievend burger.

Maar de Duitsche Troepen zullen iedere gewelddadigheid door
de bevolking begaan, met den dood bestraffen.

Jeder burger is verplicht zijne bezigheden na te gaan.
Aldus dient hij de belangen van zijn eigen volk.

In de vroege morgen van de tiende mei 1940 vond voor het eerst in de geschiedenis een luchtlandingsoperatie van geweldige omvang plaats. Ze werd uitgevoerd in het hart van Holland met het doel onze weerstand binnen zeer korte tijd te verlammen.

Toen Nederland werd overvallen, beschikten de Duitsers over een luchtlandingskorps van twee divisies. De eerste heette '7e vliegerdivisie' en bestond uit parachutisten, de andere noemde men '22e luchtlandingsdivisie' welke geheel was samengesteld uit luchtlandingstroepen. Het verschil met de parachutisten was, dat de luchtlandingstroepen niet per valschermscherm werden neergelaten, maar door transportvliegtuigen achter de vijandelijke

linies aan de grond werden gezet, waarna zij de hun opgedragen actie moesten uitvoeren.

Het is duidelijk dat de bijzondere werkwijze van de luchttroepen hoge eisen stelde aan de kwaliteit van de daarbij ingedeelde militairen. De parachutisten bestonden uitsluitend uit vrijwilligers, die na een zware selectie werden ingedeeld. Ook de luchtlandingstroepen moesten aan hoge eisen voldoen. De nieuwe eenheden behoorden dan ook tot de elite-onderdelen van de Duitse strijdkrachten, waren uitstekend geoefend en tot de tanden bewapend en hadden een hoog, aan fanatisme grenzend moreel.

Waarom wilde Hitler nu juist in Nederland de volledige macht van zijn luchtlandings-

korps in de strijd werpen? Bij zijn voorgenomen aanval op de Franse noordgrens zou de aanwezigheid van het Nederlandse leger in de flank of de rug bijzonder lastig zijn en ze zou bovendien troepen binden die hij tegenover Frankrijk hard nodig had. Een snelle uitschakeling van onze weerstand, vóórdat hulp van buitenaf kon worden aangevoerd, was daarom geboden. Verder wilden de Duitsers zo snel mogelijk in het bezit komen van onze vliegvelden. Dat zou niet alleen de aanvalsbasis voor de komende lucht- en zeeoorlog tegen Engeland aanzienlijk verbreden, maar ook een sterke positieverbetering betekenen tegenover Frankrijk. Een bliksemsnelle bezetting van Nederland kon de Duitsers bo-

vendien in het bezit stellen van een groot deel van onze koopvaardijvloot en marine.

Om dit alles te verwezenlijken zou de 22e luchtlandingsdivisie onder generaal Graf von Sponeck rondom Den Haag landen en de stad bezetten. Het gevangennemen van het Koninklijk Huis, de regering en het opperbevel van de Nederlandse strijdkrachten moest daarbij het eerste doel zijn. Verstoken van alle leiding, zou de Nederlandse weerstand dan ogenblikkelijk en volledig ineenstorten. De 7e vliegerdivisie kreeg tot taak om onder de persoonlijke leiding van generaal Student de bruggen bij Rotterdam, Dordrecht en Moerdijk te nemen. Het was de bedoeling dat snel door Brabant oprukkende pantser- en infanterietroepen deze bruggen binnen de kortst mogelijke tijd zouden bereiken om dan door te stoten naar het hart van Holland. De overval werd gesteund door de voltallige Duitse luchttransportvloot ter sterkte van ongeveer 430 toestellen. De beveiliging zou geschieden door het vliegerkorps van generaal Putzier, dat over jagers, Heinkel-bommenwerpers en de beruchte stuka-duikbommenwerpers beschikte. De totale sterkte van de luchtmada kwam hiermee op bijna 900 vliegtuigen.

De voorbereidingen voor de actie werden met Duitse grondigheid uitgevoerd. Behalve een uitmuntende training van de troepen, werden er luchtfoto's gemaakt en grondverkenningen verricht. Dit laatste gebeurde in hoofdzaak door de Duitse militaire attaché in Den Haag, bijgestaan door een onbekend gebleven aantal spionnen. Voor onze residentie viel de keuze uiteindelijk op een drietal landingsplaatsen: de vliegvelden Ypenburg, Valkenburg en Ockenburg. De grote auto-wegen in de omgeving waren uitgelezen plaatsen om als noodlandingsbanen voor de vliegtuigen te dienen. Aan de ondercommandanten werden in Nederland gekochte plattegronden van Den Haag uitgereikt waarop de te volgen routes stonden uitgestippeld. Allerlei belangrijke objecten waren erop aangekend, zoals regeringsgebouwen, paleizen, stafkwartieren, kazernes, PTT-gebouwen, installaties voor water- en elektriciteitsvoorziening, garages waar auto's gevorderd konden worden, enzovoort. Bij Moerdijk en Dordrecht zouden de parachutisten ten noorden en ten zuiden van de bruggen landen. Het gros van de 7e vliegerdivisie moest op het vliegveld Waalhaven in Rotterdam-Zuid aan de grond komen, terwijl met watervliegtuigen vervoerde infanterie op de Nieuwe Maas in Rotterdam diende neer te strijken teneinde de bruggen daar zo snel mogelijk te bezetten. Natuurlijk was het de Duitsers bekend dat de meeste landingsplaatsen door troepen werden bewaakt. De jarenlange verwaarlozing van ons leger, de geringe geoefendheid en de erbarmelijke bewapening konden bij onze tegenstander echter slechts een minachtend oordeel opleveren. Later viel bij de strijd om Den Haag een stuk in Nederlandse handen waarin onder meer het volgende oordeel voorkwam:

'De strijd tegen de Nederlandse weermacht is een strijd met een tegenstander die in moreel opzicht en uit een oogpunt van bewapening niet tegen de Duitsers is opgewassen...'

Zo kwam de morgen van de tiende mei, een morgen waarin de hel losbrak en waarin onze

soldaten met verbazing en ontzetting naar de lucht keken, waar zij de grootste luchtmada zagen welke ooit was aanschouwd.

Asher Lee, een van de meest gezaghebbende deskundigen met betrekking tot het Duitse luchtwapen, schreef: 'In geen andere periode van de Tweede Wereldoorlog werd een zo sterke en efficiënte Duitse luchtmacht geconcentreerd op zulk een smal gevechtsfront en kon deze opereren met zulke korte verbindingslijnen en met zo'n enorme reserve aan geoefend personeel, bewapening en uitrusting...'

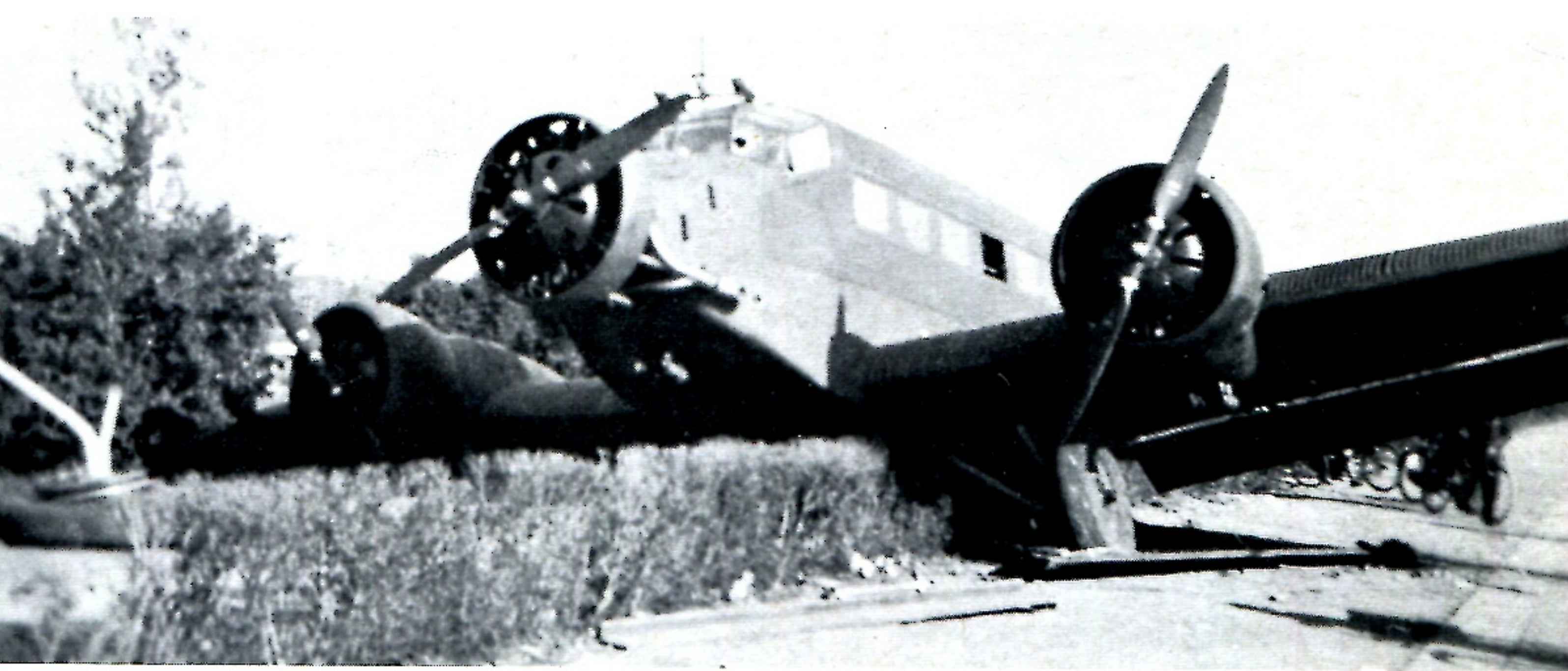
Het belangrijkste Haagse vliegveld, Ypenburg, werd bewaakt door het 3e bataljon

van het regiment grenadiers. Hiervan was ruim een derde voor de verdediging van het vliegerterrein bestemd; een derde vormde het rustende gedeelte en de rest vervulde de functie van 'scherm'. Dit laatste deel lag in een zeer ijle stelling met het front naar de stadsranden van Den Haag en Delft en naar de westzijde van de Vliet. Men vormde hiermee een beveiliging op ruime afstand van het vliegveld om het terrein tegen eventuele activiteiten van verraders en partijgangers te beschermen. De genoemde onderdelen losten elkaar om de vierëntwintig uur af.

De gevechten begonnen toen na een langdurig luchtbombardement een bataljon parachutisten werd afgeworpen. Ze kwamen in

H. Lomme

J.-C. Hofstede

Hierboven: dank zij de felle tegenstand die de Duitse luchtlandingseenheden bij de meeste Nederlandse vliegvelden ontmoetten, moesten vele toestellen elders landen.

Geheel boven: Duitse parachutisten kwamen in de vroege ochtend neer boven de naar het vliegveld Ypenburg gekeerde rand van Den Haag, in de omgeving van het Bosbad.

Linkerpagina: een Duits strooibiljet dat reeds in de eerste ochtenduren van de tiende mei boven Den Haag werd afgeworpen en dat wel erg ver op de krijgshandelingen vooruitliep: Den Haag was verre van omsingeld en alle pogingen ertoe mislukten.

hoofdzaak neer tussen het scherm en het vliegveld, waardoor de vijand al onmiddellijk in een zeer gunstige positie kwam. Toch wisten verschillende groepjes hun front 180 graden te draaien en de Duitsers zo lang op te houden, dat zij te laat kwamen om hun vliegtuiglandingen op Ypenburg te beveiligen. Hoewel het bombardement op de vliegveldverdedigers grote indruk had gemaakt en een aantal van hen zich tot buiten het veld had teruggetrokken, waren er voldoende op hun post gebleven om felle weerstand te bieden. De landing werd dan ook een volledige mislukking. Binnen korte tijd lagen zeventien transporttoestellen brandend en met kogels doorzeefd op het terrein. De buiten het

vliegveld gelande valschermjagers, die het echec voor hun ogen zagen gebeuren, gingen nu over tot een misdadige maatregel. Krijgsgevangen Nederlandse militairen werden op de rijksweg Delft-Den Haag op mars gezet in de richting Ypenburg. Vlak achter de colonne verschole zich de Duitsers, die de weerloze gevangenen zo als vuurdekking gebruikten. Bij de Nederlandse militairen ontstond aldus verwarring; zij waren nog niet zo 'gehard', dat ze op eigen mensen durfden schieten... Op deze wijze slaagde de vijand erin het vliegpark in bezit te nemen, op één post na, die zich wist te handhaven tot Nederlandse troepen het terrein in die middag heroverden. De talrijke toestellen die door de vuurhel op Ypenburg niet meer konden landen, vlogen zoekend rond en vormden een dankbaar doel voor de Nederlandse luchtafweer. Volgeladen machines werden getroffen en stortten neer. Andere vliegtuigen vonden noodlandingsplaatsen in het gebied tussen Den Haag en Gouda. Het grootste gedeelte van deze verspreide Duitsers kwam op de autoweg Rotterdam-Delft aan de grond, maar slaagde er niet in om over Delft naar Ypenburg door te dringen.

Het hulpvliegveld Ockenburg werd verdedigd door de 22e compagnie bewakingstroepen, die hier pas op 8 mei was aangekomen. Het personeel bestond uit rekruten die ongeveer drie maanden in dienst waren. De zwaarste bewapening bestond uit een drietal lichte mitrailleurs...

Even voor vijf uur 's morgens begon een beschieting door Duitse jachtvliegtuigen, terwijl ten zuidwesten van het terrein een zwerm parachutisten werd neergelaten. Hierna landde het eerste echelon transportvliegtuigen op het veld, spoedig gevolgd door een tweede groep. Aanvankelijk leed de vijand zware verliezen, maar de honderden met automatische wapens uitgeruste Duitsers vormden een te grote overmacht. Het hardnekkig verdedigde veld ging tenslotte verloren, maar de zich als razenden werende rekruten zetten daarbuiten de strijd nog enige tijd voort. De reeds gewonde compagniescommandant werd dodelijk getroffen. Stervende had deze dappere officier nog de tegenwoordigheid van geest het commando aan een luitenant over te dragen. Om 7.45 uur was de weerstand gebroken. De vijand had vierentachtig rekruten met hun kader buiten gevecht gesteld. De heldhaftige tegenstand van de compagnie gedurende bijna twee uur tegenover een verpletterende overmacht van Duitse elitetroepen bood echter gelegenheid om versterkingen naar de zuidrand van Den Haag te sturen, waardoor de vijandelijke opzet geheel zou mislukken.

Het naar het dorpje Valkenburg genoemde vliegveld tussen Wassenaar en Katwijk vormde het derde en laatste Duitse landingsterrein. Het werd verdedigd door twee infanteriecompagnieën, waarvan ongeveer vijfentachtig man langs de vliegveldrand in stelling lag. De overigen vormden het rustend gedeelte en een 'piket', dat als een soort reserve diende. Laatstgenoemde afdelingen waren in de hangars gelegerd en juist op die plaats vielen de eerste Duitse bommen. Een tweede bomaan-

Sectie Krijgsgechiedenis v.d. Kon. Landmacht

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Boven: Hitler wierp op 10 mei de volledige macht van zijn luchtlandingskorps in de strijd. Ook de Moerdijkbruggen vielen in handen van de Duitse parachutisten.

Rechts: in Rotterdam streken verscheidene watervliegtuigen neer op de Nieuwe Maas. Dit is een Heinkel He-59D.

val schakelde de reserve nagenoeg uit. Hoewel de ten noorden en ten zuiden van Valkenburg uitgeworpen parachutisten buitengewoon zware verliezen leden, was de strijd ook hier voor de Nederlanders bij voorbaat verloren toen de Duitse transporttoestellen in groten getale op het terrein landden. Aange-

vallen in front, in de rug en vanuit de lucht brokkelde de verdediging af en om 6.30 uur was het vliegveld in Duitse handen. De bodem van het nog niet voltooide vliegterrein bleek echter zo drassig te zijn, dat de zesenvijftig gelande machines er tot de romp in wegzakten. Ze versperden het veld voor volgende landingen, zodat ook hier de vijand naar noodlandingsplaatsen zocht. Deze werden gevonden op het strand tussen Katwijk en Scheveningen. De uitgestegen landingstroepen maakten daar het duinterrein onveilig, maar slaagden er niet in tot Valkenburg door te dringen.

De op het vliegveld gelande tegenstander trad onmiddellijk met grote voortvarendheid op. Hij bezette het dorpje Valkenburg en drong vervolgens het plaatsje Katwijk aan de Rijn binnen. Naar het zuiden bezetten de Duitsers de rijksweg Den Haag-Amsterdam tussen Wassenaar en de Haagse Schouw. Vooral het verlies van de Haagse Schouw stelde de verdediging voor problemen. Deze belangrijke verkeersbrug over de Oude Rijn ten westen van Leiden vormde immers een sleutelpunt in de verbinding tussen Den Haag en de in Noord-Holland gelegerde troepen. Zo was ongeveer de situatie toen de Nederlandse tegenmaatregelen hun kracht deden gelden.

Het is duidelijk dat er voor Den Haag in die eerste uren een levensgevaarlijke situatie was ontstaan. De vliegvelden om de residentie waren verloren gegaan en de vijand dreigde van drie zijden de stad binnen te rukken. In grote haast werd met alle nog beschikbare troepen een soort kordon gelegd. Gelukkig kwam een merkwaardig toeval de Nederlanders te hulp. In de vroege morgen haalde de luchtafweer een vijandelijk transporttoestel omlaag, dat als een brandende fakkel neerstortte in de Tweede Adelheidstraat. De brandweer was snel ter plaatse, maar kon de zestien inzittenden niet meer redden. Tussen de restanten van het vliegtuig vond men enkele tassen met documenten, die snel naar het nabijgelegen Commando Luchtverdediging werden gebracht. De inhoud overtrof alle verwachtingen. Een compleet aanvalsbevel van de 22e luchtlandingsdivisie was in Nederlandse handen gevallen!

Terwijl de strijd om Den Haag in volle hevigheid woedde, voerde de 7e vliegerdivisie haar actie uit tussen Moerdijk en Rotterdam. De Moerdijkbruggen werden beschermd door enkele kazematten bij de noordelijke opritten. Ten zuiden van de overgangen lag een bruggehoofdje waarin ongeveer één compagnie in stelling lag. In totaal was er voor de verdediging van het Hollands Diep één infanteriebataljon aangewezen, ondersteund door artillerie.

Reeds voor het aanbreken van de dag luidde een hevig bombardement het begin van de strijd in. Onmiddellijk na deze aanval landde een bataljon parachutisten ten noorden en zuiden van de Moerdijkbruggen. In het zuiden kwamen zij neer binnen het Nederlandse bruggehoofdje, in de rug van de stelling. Enkele groepjes verdedigers werden ogenblikkelijk uiteengeslagen of gevangen genomen; andere konden tijdig 180 graden van front veranderen. Er ontstonden wanhopige

gevechten met de superieur bewapende tegenstander. De bruggehoofdcommandant had nog juist tijd om de overval telefonisch te melden. Toen hij naar buiten ging, stonden de valschermjagers voor de deur en namen hem gevangen. Later werd deze officier op laffe wijze neergeschoten, omdat hij weigerde de Nederlandse soldaten toe te roepen de strijd te staken. Pas om 10.30 uur slaagden de Duitsers erin met een stormaanval de laatste weerstand in het zuidelijk bruggehoofd te breken. De vijand nestelde zich daarop in de Nederlandse stelling. Intussen hadden de Duitsers getracht om via de bruggen door te dringen naar de noordelijke oever van het Hollands Diep. De kazematten waren echter

Bij Dordrecht landde eveneens een bataljon valschermjagers. Het deel dat in de omgeving van Zwijndrecht terechtkwam, kon zonder veel moeite de praktisch onverdedigde bruggen over de Merwede bezetten. Minder fortuinlijk was de compagnie die in 'De Polder' ten zuiden van de stad landde. Luitenant van der Houwen was hier spoedig met een aantal rekruten aanwezig. Hij wist het verzamelen van de parachutisten te voorkomen en talrijke gevangenen te maken. Het gevolg was dat binnen korte tijd de gehele Duitse eenheid was vernietigd of krijgsgevangen gemaakt. De tegenstander op de Dordtse bruggen kreeg snel versterking van Duitsers die in de omgeving van Amstelwijck waren neergekomen.

Zuid gelegen vliegveld Waalhaven. Evenals bij de andere vliegvelden ging aan de luchtplandingsactie een bombardement vooraf. Van de tien hier gestationeerde Fokker G-1 jagers konden er acht opstijgen. Ze bonden ogenblikkelijk de strijd aan met een geweldige overmacht en slaagden erin zestien Duitse machines neer te halen. Eén G-1 ging verloren door vijandelijk vuur. De andere moesten tenslotte door benzinegebrek noodlandingen maken op andere plaatsen. De verovering van Waalhaven verliep volgens hetzelfde systeem dat ook bij de landingsterreinen rondom Den Haag werd gevolgd. Ondanks hoge verliezen bleven de landingen doorgaan tot het veld geheel in Duitse handen was, waarna

snel bemand en de aanval werd met hoge Duitse verliezen afgeslagen. De ten noorden van de bruggen afgesprongen parachutisten hadden zich weten te verzamelen en kwamen vervolgens in de rug van de Nederlandse bunkers, waar geen verdedigingsmogelijkheden waren. De kazemat die de verkeersbrug bestreek, ging verloren nadat een sommatie tot overgave tot tweemaal toe was geweigerd, waarna de Duitsers de stalen toegangsdeur met springstoffen forceerden en handgranaten naar binnen gooiden. Ook de bunkerbemanning bij de spoorbrug werd spoedig buiten gevecht gesteld. Hoewel de vijand zware verliezen leed, slaagde hij er zodoende in de belangrijke Moerdijkbrug in handen te krijgen.

Dordrecht zelf bleef in Nederlandse handen, vooral dank zij het moedige optreden van het depot pontoniers en torpedisten dat daar het garnizoen vormde.

Ook de verovering van de bruggen over de Nieuwe Maas in Rotterdam kostte de vijand niet veel moeite. Omstreeks vijf uur streken watervliegtuigen neer, die Duitse infanterie aan land brachten. Nadat de onverdedigde rivierovergangen waren bezet, versterkten bij het stadion Feijenoord neergekomen parachutisten het detachement. De Duitsers vormden daarna een stevig bruggehoofd op de noordelijke oever en bezetten het in de rivier gelegen Noordereiland. Intussen was de aanval begonnen op het in Rotterdam-

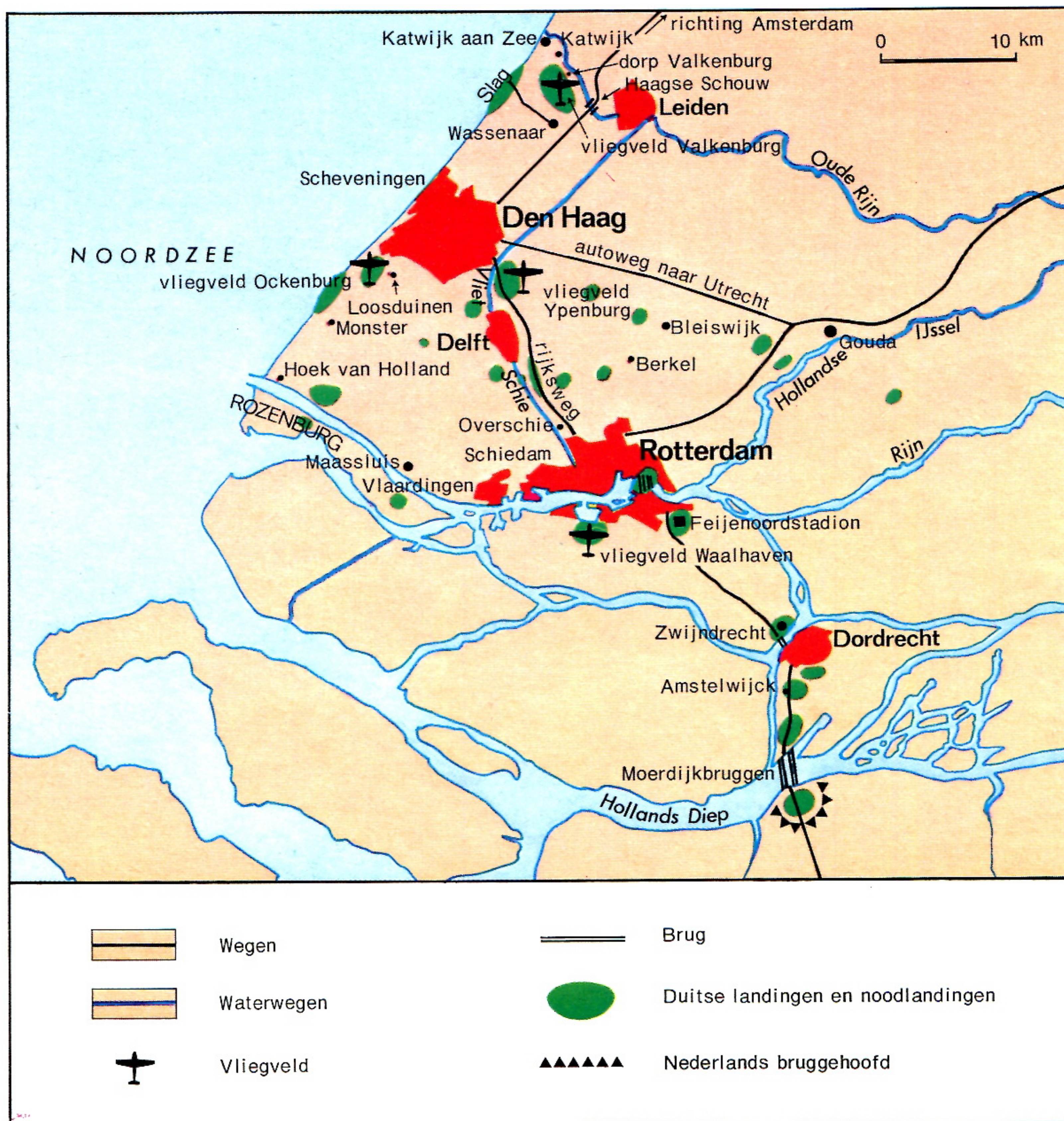
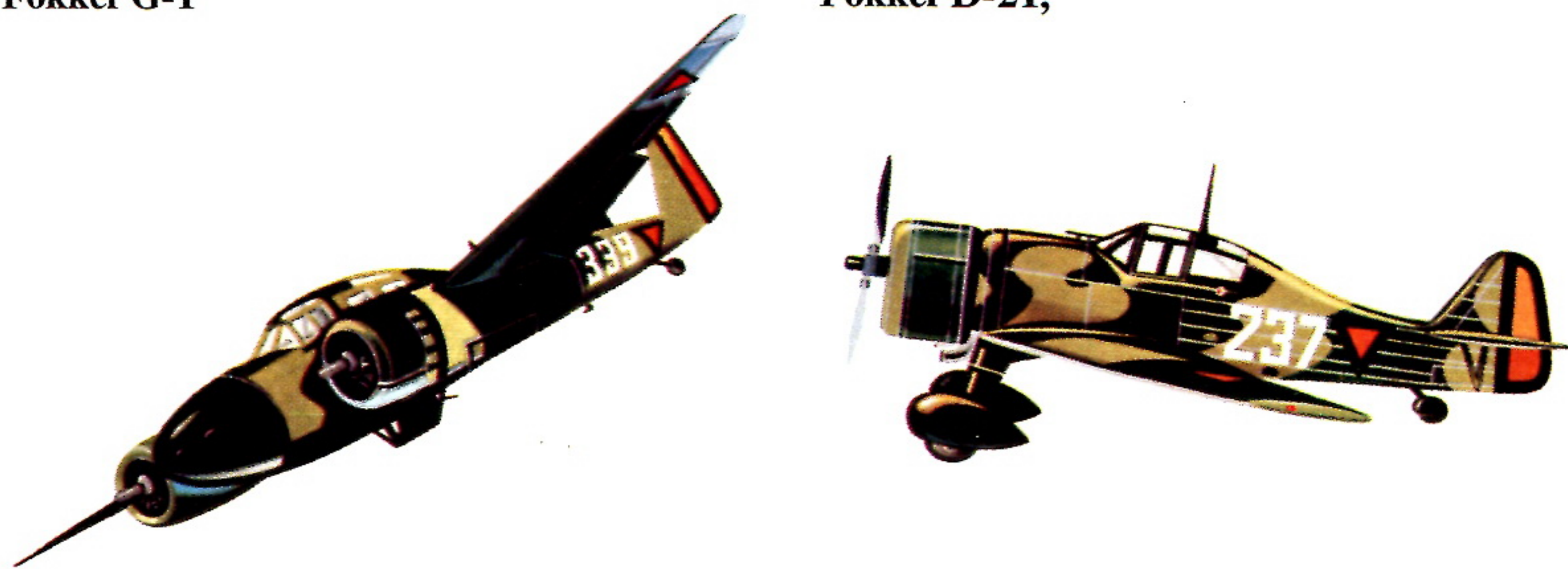
sterke afdelingen zich in de richting van de Maasbruggen spoedden.

In het noordelijk deel van Rotterdam had men echter niet stilgezeten. Rekruten van de genie en groepjes mariniers waren erin geslaagd de vijand grotendeels te verdrijven uit zijn noordelijk bruggehoofd en de bruggen onder een ondoordringbaar vuur te houden. Slechts het zware gebouw van de Nationale Levensverzekeringbank, direct ten noorden van de Maasbruggen, bleef in Duitse handen. In de loop van de morgen vormde zich langs de Nieuwe Maas een vuurfront, met de Duitsers op de zuidelijke en de Nederlandse troepen op de noordelijke oever. De landingen op Waalhaven bleven intussen doorgaan.

Fokker G-1

Fokker D-21,

De kaart op deze pagina geeft een overzicht van de landingsoperaties die de Duitsers in de vroege morgen van de tiende mei uitvoerden in het westen van Nederland. Hoofddoelen van deze verrassende aanval waren Den Haag (waar de Duitse elitetroepen het Koninklijk Huis, de regering en het opperbevel gevangen moesten nemen) en de bruggen bij Rotterdam, Dordrecht en Moerdijk. Bijna 900 vliegtuigen, waaronder ongeveer 430 transporttoestellen, namen aan deze indrukwekkende overval deel. Door hevige tegenstand van de verdedigers en door de drassige toestand van het terrein mislukte de greep naar Den Haag. Vele Duitse toestellen moesten her en der noodlandingsplaatsen zoeken en kwamen daardoor vaak in zulke geringe concentraties neer, dat de inzittenden al op 10 mei of in de dagen daarop door de Nederlanders konden worden uitgeschakeld.

De Nederlandse luchtmacht was op 10 mei veruit de mindere van haar Duitse tegenstandster. Gevechtsgereed waren op die dag zeventig jagers en jachtkruisers, en daarvan werden er door het verrassende van de aanval drieënveertig nog in de morgenuren buiten gevecht gesteld — hetzij in actie, hetzij doordat ze op de grond werden vernietigd.

Drie Nederlandse vliegtuigtypen die in de gevechten van de meidagen een grote rol hebben gespeeld, waren de Fokker D-21, de Fokker G-1 en de Fokker T-5. De FOKKER D-21 was een jager van tamelijk eenvoudige constructie. Hij haalde een topsnelheid van ruim 430 km per uur en had twee machinegeweren, die door het schroefveld heen schoten. Door zijn grote stijgsnelheid en wendbaarheid was de D-21 tamelijk goed opgewassen tegen de snellere Duitse jagers.

De FOKKER G-1, een jachtkruiser die voor het eerst vloog in 1937 en moderner was dan de D-21, kon een maximum-snelheid bereiken van 475 km per uur en in de versie G-1A ook als jachtbommenwerper worden gebruikt. Aanvankelijk anders bewapend, was het toestel in 1940 uitgerust met acht machinegeweren in de neus en één in de staartkoepel. De acht G-1's die op 10 mei nog juist voor het bombardement van het vliegveld Waalhaven konden opstijgen (twee werden er vernield), slaagden erin zestien Duitse toestellen neer te halen. Eén G-1 ging daarbij verloren, de rest moest later bij gebrek aan benzine noodlandingen maken. De enige G-1 die de luchtgevechten van de meidagen overleefde, werd later tijdens de bezetting door twee Nederlanders onder de ogen van de Duitsers overgevlogen naar Engels grondgebied.

De FOKKER T-5 was oorspronkelijk voor twee taken gebouwd: als middelzware bommenwerper en als jachtvliegtuig voor lange afstanden. Het toestel voldeed echter het beste als bommenwerper en de twaalf machines die in de meidagen beschikbaar waren, werden dan ook als zodanig gebruikt, onder andere voor pogingen een aantal vitale bruggen te vernielen.

Fokker T-5.

DE STRIJD
IN HET OOSTEN VAN NEDERLAND

KAZEMATTEN ONDER VUUR

MAJOOR E. H. BRONGERS

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Terwijl in West-Nederland de luchtlandingsoperaties begonnen, overschreden het 18e en 6e Duitse leger, met een gezamenlijke sterkte van ruim 22 divisies, de Nederlandse oostgrens. De eerste weerstand ontmoette de invaller langs de Maas in Limburg, aan het Maas-Waalkanaal en bij de Gelderse IJssel. Daar lagen een aantal bataljons, verspreid over vakken van soms meer dan vijftientig kilometer breedte. Indien we bedenken dat een infanteriebataljon in die dagen geacht werd een effectieve verdediging te kunnen voeren over een frontbreedte van één kilometer, is het duidelijk dat de zogenaamde grensverdediging slechts een uiterst zwakke kordonopstelling vormde. Ze diende dan ook in hoofdzaak voor het vertragen van de vijandelijke opmars, zodat in de achtergebleven linies tijd beschikbaar kwam voor de laatste voorbereidingen, zoals bijvoorbeeld het sluiten van versperringen. Men hoopte dat de ijle stelling het zelfs tegen overmachtige strijdkrachten toch nog een halve tot een hele dag zou uithouden.

Reeds voordat onze grenzen werden geschon- den, waren als Nederlandse militairen, spoor- wegarbeiders of burgers vermomde overval- patrrouilles naar de belangrijkste rivierbrug- gen gebracht om die bij verrassing in handen te krijgen. Het pleit voor de paraatheid van de grensverdedigers dat die sluwe opzet op vele plaatsen mislukte. De afdeling die de brug-

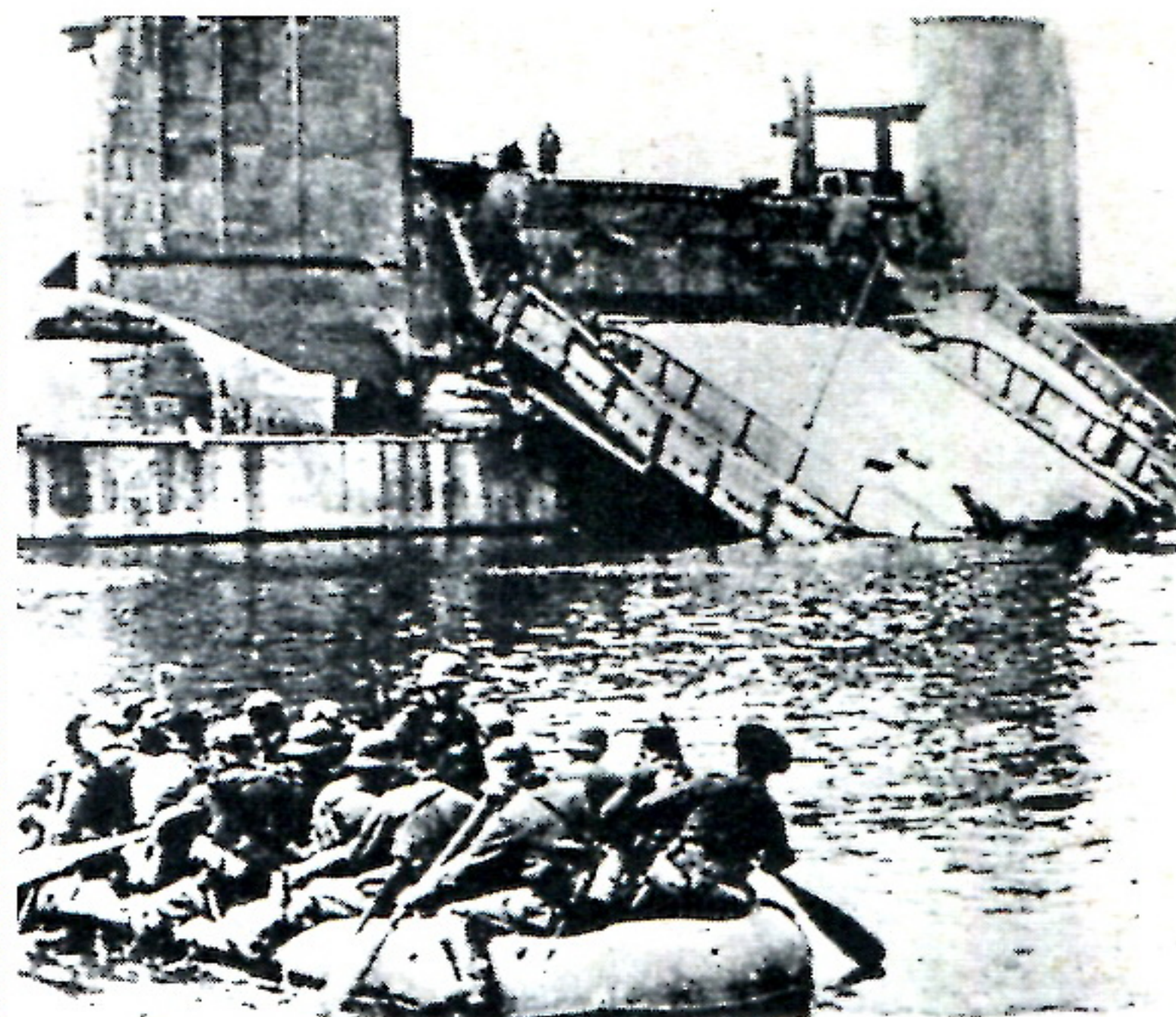
Een van de stukken sterk verouderd geschut in de Peel-Raamstelling bij Mill.

gen bij Westervoort en Zutphen moest ver- overen, werd door een Nederlandse versper- ringsploeg in Didam ontdekt en ontwapend. Zowel bij Venlo als Buggenum ging de over- valploeg mét de bruggen de lucht in. In beide gevallen kwamen daarbij alle aanvallers om het leven. Ook in Roermond mislukte de aan- slag, toen de patrouille in gevecht kwam met militairen van een versperringsdetachement. Na de brugovervallen stond er al spoedig een geweldige legermacht tegenover de Maasstel- ling. Niet minder dan zes divisies in voorste lijn vielen langs de rivier aan over een breedte die door zes Nederlandse bataljons werd ver- dedigd. De geboden tegenstand was echter indrukwekkend; op alle plaatsen werden de eerste Duitse aanvallen afgeslagen. Dit is vooral opvallend omdat de vijand gebruik maakte van enorme hoeveelheden zware en lichte artillerie, terwijl aan Nederlandse zijde elke artillerie ontbrak. Bij Wessem slaagde de oversteek pas om 10.30 uur, toen alle Nederlandse opstellingen door geschutvuur waren vernietigd. In Roermond werden twee aanvallen vernietigend afgeslagen, voordat een derde de murw gebeukte stelling door- brak. Bijzonder hoog was de tol die de vijand bij Kessel moest betalen. Hier liet men de rub- berboten tot midden op de rivier naderen.

Daarna openden de verdedigers het vuur op de aanvallers, van wie er tallozen sneuvelden of verdronken. Alle aanvallen werden afge- slagen tot de troepen die elders de Maas wa- ren overgestoken, de stelling in de rug aan- vielen. Te Belfeld slaagde de oversteek om negen uur, maar bij het dorp Steijl wist men stand te houden, tot ook hier de Duitsers in de rug aanvielen.

Krachtige tegenstand bood de compagnie die tegenover Venlo de Maas verdedigde. Nadat talrijke aanvallen op bloedige wijze waren afgeslagen, gaf het hier opererende en door twee afdelingen artillerie gesteunde Duitse 234e regiment de moed op, waarna de regi- mentscommandant zich naar zijn zeggen ge- dwongen zag tot de 'verdediging' over te gaan! De strijd werd hier ook het langst vol- gehouden. Pas op 11 mei zouden de laatste Nederlandse weerstandskernen worden op- geruimd door troepen die op andere plaatsen over de rivier waren getrokken. Het zou te ver voeren alle oversteekplaatsen aan een be- schouwing te onderwerpen, maar voor Box- meer mag zeker een uitzondering worden ge- maakt. Bij deze plaats had de tegenstander veel haast; na een korte artillerievoorberei- ding werd reeds om vijf uur een grootscheep- se aanval uitgevoerd. Het werd een volledige mislukking, die vele Duitsers het leven kostte. Nadat het geschut opnieuw het vuur had ge- opend, werden achtereenvolgens nog eens

drie aanvallen met zware verliezen voor de vijand afgeslagen. Het artillerievuur was echter zo hevig, dat er om acht uur nog maar één kazemat intact was; de overige waren veranderd in verwrongen puinhopen. Die laatste bunker werd bemand door een sergeant en drie soldaten. Hun mitrailleur had herhaaldelijk last van storingen. Toen er in het oververhitte wapen oliegebrek ontstond, werd dit hersteld door het slot vol te spuwen met speeksel. Een scheur in de koelmantel dreigde het wapen onbruikbaar te maken, maar het idee van de sergeant om voor de koeling urine te gebruiken bracht opnieuw uitkomst. Intussen sloeg de ene treffer na de andere grote brokken beton van de kazemat en ten slotte werd ook de mitrailleur getroffen. Het Duitse regiment kon toen bij de vijfde aanval de tegenstand breken.

De vijand had de Maasstelling doorbroken. Slechts de vele totaal in puin geschoten kazematjes getuigden van de verbeterde en hopeloze strijd die een gering aantal verdedigers met bewonderenswaardige moed had gevoerd. In Zuid-Limburg waren te weinig troepen om tegenstand van betekenis te bieden aan de

Linksboven: het opblazen van een groot aantal rivierovergangen was voor de Duitse opmars vaak geen belemmering, doordat de aanvallers beschikte over modern materieel.

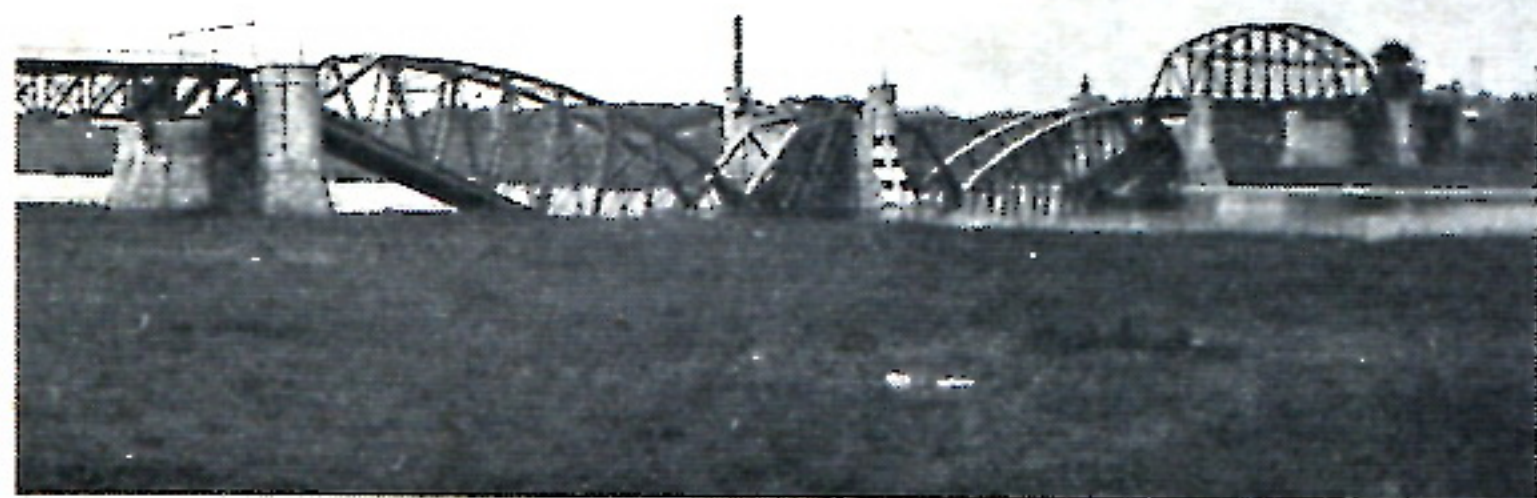
Links: de spoorbrug bij Katwijk aan de Maas, een van de vele die door Nederlandse militairen tijdig werden opgeblazen.

Onder: op een aantal plaatsen overschreden op 10 mei Duitse pantser-eenheden de Nederlandse grens. Ook deze geharde troepen rukten langzamer op dan verwacht werd.

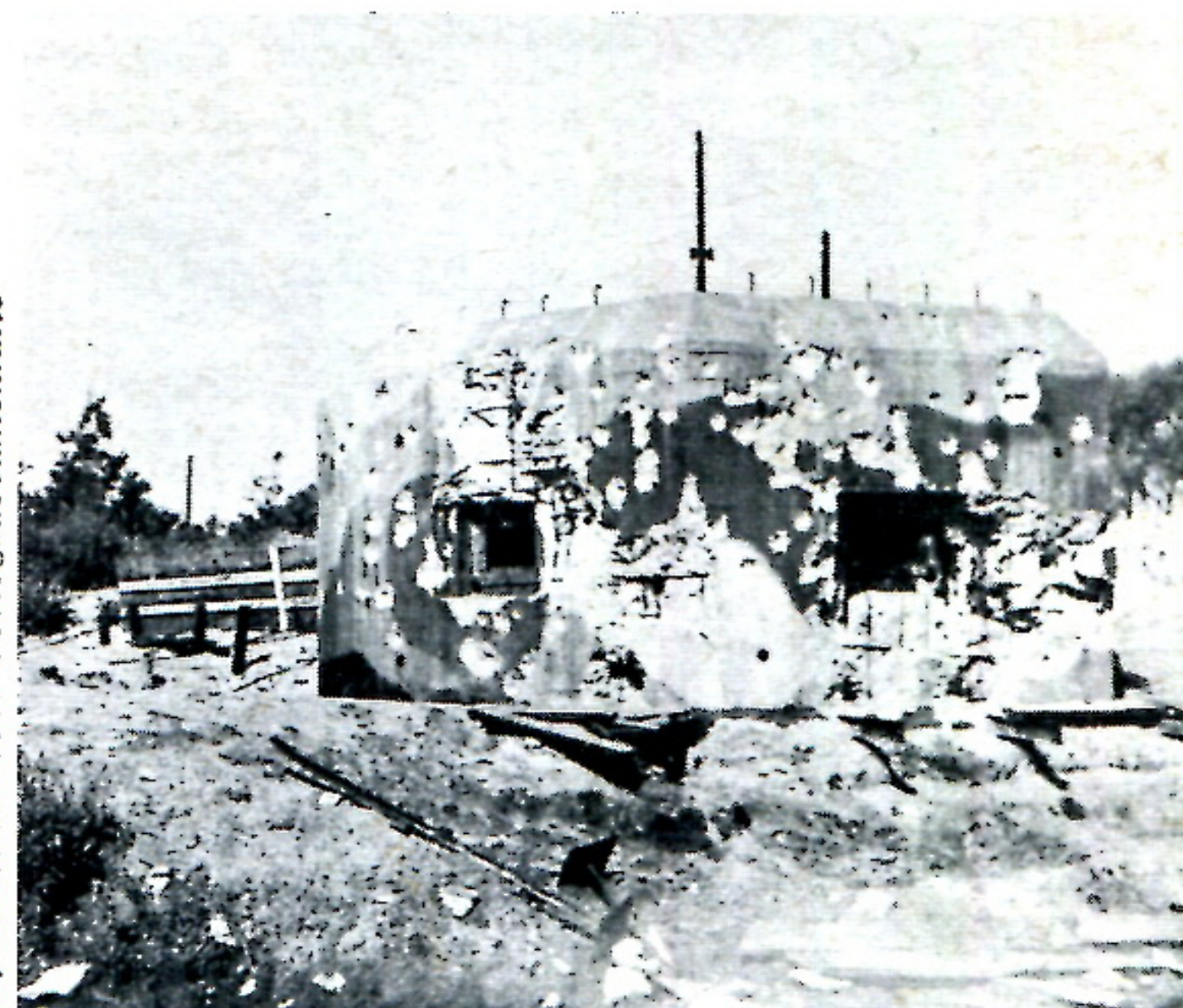
Rechtsboven: in Maastricht, waar de Duitse troepen onder meer per rubberboot de Maas overstaken, capituleerde het garnizoen na bedreiging met een beschieting.

Hierboven: een van de zwaar beschadigde bunkers van fort Westervoort, dat na hevige beschietingen capituleerde.

Onder: vele kazematten, zoals deze bij Mill, boden onverwacht hevige tegenstand en slaagden er ondanks de summiere bewapening in de invaller enige tijd te binden.

zeven binnenrukkende divisies. De bruggen van Maastricht konden tijdig worden vernield, nadat de Duitse overvalploeg nabij Borgharen was aangehouden. In de Limburgse hoofdstad ontstonden gevechten langs de Maas. Maar toen de vijand zich gereedmaakte om de dichtbevolkte stad met artillerie te beschieten, capituleerde het garnizoen. Ook het feit dat er onvoldoende middelen aanwezig waren om een effectieve verdediging te voeren, droeg tot dit besluit bij. De gevoerde schermutselingen hadden de vijand zodanig opgehouden, dat de aanval op het Belgische fort Eben-Emael vierentwintig uur later werd uitgevoerd dan de Duitsers hadden berekend. Aan het Maas-Waalkanaal waren vermomde

DE 160 GEVANGENEN VAN BEEGDEN

Limburg, 10 mei — Sinds een paar uur zijn we in het land van de vijand. In Roermond wordt onze eerste verbindingspost op vreemde bodem ingericht. Tegen de middag komt het bevel om de verbinding met de divisie te verleggen; het nieuwe eindpunt wordt het dorp Heel, dat 10 km verderop ligt. Mijn opdracht is daar een telefoonkabel naar toe te leggen, maar dat is allesbehalve eenvoudig. De bruggen over de Maas zijn opgeblazen, waardoor het overzetten van troepen en materieel veel tijd kost. De veerpont zet voorlopig alleen het belangrijkste materiaal over dat wij op kabelwagentjes hebben geladen. Mijn vrachtwagens blijven achter op de oostelijke oever. Laat in de middag, als we nog 4 km van het dorp zijn verwijderd, is alle kabel verbruikt en wanneer de nieuwe aanvoer komt is niet te overzien. De divisiestaf heeft zich niet meer gemeld sinds wij de laatste kilometer aanlegden; ergens moet de verbinding dus gestoord zijn. Er zit maar een ding op: ik zal naar Heel moeten gaan. Daar moet de staf zich bevinden en daar zal ook wel een kabel voor mij zijn.

Een van mijn manschappen neem ik mee; bij een naburig huis lenen we twee fietsen en daarna gaan we op weg. Vlak bij Heel ontmoeten we een Hollandse soldaat in volle uitrusting. Hij reageert even verbaasd als wij, maar geen van allen nemen we de moeite de ander te ondervragen over zijn aanwezigheid op deze plek. In Heel is de kerk leeg en de divisiestaf is nergens te vinden. Daarom vragen wij de eerste de beste inwoner om inlichtingen. Tot onze verbazing antwoordt hij in plat Duits en zegt dat hier nog geen Duitsers zijn.

Nu begrijp ik de situatie. De spits is natuurlijk al verder getrokken, evenals de verkenningsafdeling, en doordat onze kabel was gebroken, konden zij ons niet meer waarschuwen. Voor ons blijft nu nog maar een mogelijkheid over: terug naar Roermond om daar verdere instructies te vragen. Als we terugfietsen, denk ik nog eens na over de soldaat die we tegenkwamen en wat die burger me vertelde — dat hij nog geen Duitse soldaten had gezien. In gedachten verdiept rijd ik het dorpje Beegden door. Plotse-ling wordt ons de weg verspreid door een groep zwaarbewapende Hollandse soldaten. We springen van onze fietsen, wat de Hollanders

verrast. Ze staan als aan de grond genageld. Nu moeten we handelen. Daarom verbreek ik de stilte en bulder: 'Waar is uw officier?' Even blijft de situatie hetzelfde; dan maakt zich een man los uit de groep.

'Ik ben de sergeant.'

'Spreekt u Duits?' vraag ik.

'Wij verstaan het allemaal,' antwoordt hij.

'Uitstekend, luister dan. De Duitse troepen zijn tot ver in Nederland doorgedrongen; u bent aan alle kanten ingesloten en daardoor is elke tegenstand nutteloos. Leg nu daarom onmiddellijk de wapens neer.'

Nu komt er beweging in de troep. Er wordt gefluisterd, overlegd; men praat met de sergeant. We voelen op dit ogenblik beiden de geweldige spanning die mijn woorden hebben veroorzaakt. Ik merk dat mijn geweer nog op mijn rug hangt, maar ik besluit het niet af te nemen — dat zou verkeerd begrepen kunnen worden, zeker op dit beslissende moment.

Dan komt de sergeant naar me toe. Hij zegt: 'We zijn bereid de wapens neer te leggen, maar wat gebeurt er dan met ons?'

'Ik breng jullie naar Roermond,' antwoord ik. Hij is tevreden.

Nu worden de wapens op straat gelegd: geweren, machinegeweren, pistolen en ammunitie. Maar plotseling klinkt een knal, er schiet een kogel over onze hoofden. Iedereen staat als versteend en het bloed vliegt naar mijn hoofd. Dan komt een soldaat op me af en verontschuldigt zich hoffelijk, omdat bij het ontladen zijn geweer is afgegaan. Dat verklaart alles.

Ik laat aantreden en tel 35 man. Intussen is de burgerbevolking uit de huizen gekomen. Steeds meer mensen komen dichterbij om het schouwspel gade te slaan. Ik hoop dat wij geen hinder van hen zullen ondervinden en let extra-goed op om niet door onverwachte gebeurtenissen overrompeld te worden.

Aan de soldaat die mij op de tocht vergezeld heeft, draag ik op de wapens te bewaken tot ik ze laat afhalen. Daarna marcheer ik met mijn gevangenen af. Aan de sergeant vraag ik waar de officieren zijn. Hij vertelt dat zij zich met het grootste deel van de compagnie in een zaaltje aan de andere kant van het dorp bevinden.

Nu pas dringt het tot me door aan welke gevaren wij zijn ontsnapt toen wij hiernaar toe kwa-

men. Maar ik mag nu geen halve maatregelen nemen, ook de anderen wil ik ophalen. Aan het eind van het dorp laat ik halt houden en stuur de sergeant naar binnen om een officier te halen. Dan gebeurt er iets waarop ik niet heb gerekend.

Als er vier officieren uit het gebouw komen, worden zij gevolgd door een eindeloze stroom soldaten met alle denkbare soorten wapens. Ik kan mijn ogen niet geloven. Daar sta ik als enige Duitse soldaat voor een compagnie Hollandse soldaten in volle gevechtsuitrusting. Nu moet ik optreden. Met vaste tred loop ik op de officieren toe en ik merk dat zij ook mij voor een officier houden. Ik herhaal mijn toespraak van daarnet en ook deze manschappen zijn bereid de wapens neer te leggen. Een van de officieren zegt er borg voor te zullen staan dat er niets gebeurt.

Opnieuw gaan de wapens op een hoop. Daarna geef ik de officier opdracht zijn soldaten in marsorde op te stellen. Als dat gebeurd is, tel ik 145 manschappen en 4 officieren. De troep is ingedeeld, een officier gaat voorop. Dan zet de compagnie zich in beweging, met als doel Roermond. Met een vaandrig loop ik er achteraan.

Het hele dorp is nu op de been; vrouwen huilen, iedereen spreekt mij aan en steeds weer komt de bange vraag naar voren: 'Wat gebeurt er met onze jongens?'

Het kost me moeite de opgewonden mensen gerust te stellen en na onophoudelijk roepen en zwaaien blijft de bevolking eindelijk achter. De hemel zij dank! Opgelucht haal ik adem.

Kort voor Roermond kan ik na een mars van 8 km mijn gevangenen afleveren. Daarna fiets ik terug naar het dorp om mijn troep nadere orders te geven en de wachtpost bij de wapens af te lossen. Hij heeft intussen nog 14 man opgevangen, die ik op mijn beurt weer mee terug neem naar Roermond.

De volgende dag hoor ik van de divisiecommandant dat het totaal der gevangenen 156 manschappen en 4 officieren bedraagt; dat komt neer op 25% der gevangenen op de eerste dag van de aanval.

(Uit het dagboek van de Duitse luitenant H. Oestern, Deutsche Verlag, Berlin 1941.)

overvalploegen er in de vroege morgen in geslaagd de bruggen van Heumen en Malden in handen te krijgen. Een snel uitgevoerde tegenstoot leidde tot de herovering en vernieling van de Maldense kanaalovergang. De geboden tegenstand en de aarzelende Duitse leiding maakten het hier mogelijk om tot in de late middag weerstand te blijven bieden.

Bij de IJssel trad de versterkte 207e divisie op tegen Westervoort en Doesburg, terwijl de eveneens versterkte 227e divisie Zutphen en Deventer als overgangsplaatsen had gekozen. Het gebied ten oosten van de rivier werd bij gebrek aan voldoende troepen niet verdedigd. Men had er volstaan met het versperren van de voornaamste wegen.

De bruggen bij Westervoort gingen de lucht in toen een Duitse pantser trein de rechteroever al had bereikt. Er ontstond een vuurduel waarbij aan beide zijden verliezen werden geleden. Een aantal voltreffers dwong het treinstel tenslotte tot de terugtocht. Daarna begon een hevig artilleriebombardement, dat vooral het oude fort Westervoort teisterde. De eerste aanval over de rivier werd echter ook hier afgeslagen. Toen omstreeks negen uur bijna alle mitrailleurs waren vernield en op het fort een brand woedde die een verzengende hitte verspreidde, capituleerde de bezetting. Bij hun opmars naar Arnhem leden de Duitsers nog enige verliezen door op en langs de weg gelegde landmijnen.

Ook te Doesburg slaagde de oversteek pas nadat de vijandelijke artillerie alle Nederlandse opstellingen had vernield. Verscheiden- de zich hardnekkig werende groepjes wisten de Duitsers evenwel voor het dorp Dieren tot staan te brengen.

De acties tegen Zutphen en Deventer kwamen eerst later op de dag tot uitvoering, doordat de tegenstander een veel langere weg vanaf de grens moest afleggen.

In de drie noordelijke provincies waren slechts vijf infanteriebataljons aanwezig. Ze hadden een vertragende taak. Er ontstonden hier en daar schermutselingen met de aanvallende 1e cavaleriedivisie, die in de richting van de Afsluitdijk oprukte.

PROCLAMATIE VAN DE KONINGIN

Mijn volk,

Nadat ons land met angstvallige nauwgezetheid al deze maanden een stipte neutraliteit had in acht genomen en terwijl het geen ander voornemen had dan deze houding streng en consequent vol te houden, is in de afgelopen nacht door de Duitse weermacht zonder de minste waarschuwing een plotselinge aanval op ons gebied gedaan.

Dit niettegenstaande de plechtige zeggings, dat de neutraliteit van ons land zou worden ontzien, zolang wij haar zelf handhaafden.

Ik richt hierbij een v l a m m e n d protest tegen deze voorbeeldeloze schending van de goede trouw en aantasting van wat tussen beschaafde staten behoorlijk is. Ik en mijn regering zullen ook thans onze plicht doen.

Doet gij de uwe, overal en in alle omstandigheden, ieder op de plaats, waarop hij is gesteld, met de uiterste waakzaamheid en met die innerlijke rust en overgave waartoe een rein geweten in staat stelt.

WILHELMINA.

De proclamatie waarin koningin Wilhelmina in de ochtend van de tiende mei een 'vlammend protest' richtte tegen de Duitse schending van Nederlands neutraliteit.

REGERING EN HOOFDKWARTIER
IN DE OCHTENDUREN

KABINET IN DE MAALSTROOM

DRS. R. L. SCHUURSMA

Foto-archief De Telegraaf

Het was voor de regering geen geringe handicap dat althans een deel van haar leden de oorlog inging zonder genoten te hebben van een stevige nachtrust. Bolkestein kwam in de vroege ochtend terug van de opening van de Belgische tentoonstelling in Amsterdam en lag nauwelijks in bed of het lawaai van vliegtuigen begon. Van Kleffens had pas tegen half twee zijn collega Dijkhoorn, de directeur van het kabinet der koningin Tets van Goudriaan, de chef-staf generaal van Voorst tot Voorst en de secretaris-generaal van zijn departement Snouck-Hurgronje uitgelaten, nadat men enkele uren tevergeefs had gewacht op een eventueel Duits ultimatum. Dijkhoorn was naar zijn departement gegaan, waar hij

Twee tegenpolen uit het kabinet-de Geer: de minister-president zelf, die niet tegen de situatie was opgewassen, en de veel koelbloedigere Van Kleffens (foto uit 1939).

in zijn kamer een bed had laten klaarmaken. Hij lag nog geen half uur of ook hij werd gestoord door het geluid van overvliegende toestellen.

Korte tijd daarna kwam het bericht binnen dat de vliegvelden Waalhaven en Bergen waren gebombardeerd. Dijkhoorn belde direct Van Kleffens op, die even later ook uit Brussel bericht kreeg over een bombardement, namelijk op het vliegveld Schaerbeek. Van Kleffens belde nu naar De Geer en stelde

hem voor codetelegrammen te verzenden naar de gezanten in Brussel, Londen en Parijs, zodat de heren de enveloppen met instructies konden openen. De Geer aarzelde nog. Van Kleffens zette door en de telegrammen gingen de deur uit. Bovendien werd afgesproken dat het kabinet direct bijeen zou komen in het huis van De Geer aan de Mauritslaan. Onder het lawaai van vliegtuigen en afweergeschut reden de ministers naar het deftige, doorgaans zo rustige Statenkwartier voor een eerste gesprek in de nieuwe situatie. Het was vijf uur in de ochtend van de tiende mei. Het ministerie-de Geer stond voor een taak waarvan zijn leden in feite geen voorstelling hadden. Niemand trouwens kon zich in de verste

verte ook maar een voorstelling vormen van de omvang van het geweld dat over Nederland was losgebarsten.

Wat is de taak van een ministerraad bij een vijandelijke overval? Men moet leiding geven, maar waaraan? Als het goed is, zijn tevoren regelingen getroffen, waardoor het burgerlijke, maar vooral het militaire leven kan functioneren. Het kabinet was op dat punt zeker te kort geschoten, maar van een man als De Geer kon onmogelijk verwacht worden dat hij het land doelbewust zou instellen op het dreigende gevaar. Op 10 mei was het in ieder geval te laat. Wat toen niet functioneerde, zou zeker door de ministers niet meer op gang ge-

den voorgelezen. Intussen kwam bericht dat de Duitse gezant naar het departement van buitenlandse zaken aan het Plein zou komen voor het afleggen van een verklaring. Van Kleffens vertrok. Het was op dat moment wel duidelijk dat men niet kon blijven vergaderen ten huize van De Geer. Op voorstel van Van den Tempel werd besloten zijn intrek te nemen in het gebouw aan het Bezuidenhout 30, waar zowel Sociale Zaken als Economische Zaken resideerden en waar ook het twee dagen tevoren opgerichte departement van Van Rhijn (landbouw en visserij) verblijf hield. Er was een goed ingerichte schuilkelder, die in de komende dagen van groot nut zou zijn en men had er behoorlijke telefoonver-

hulp zou komen opdagen vóórdat het front het begaf (en men dacht daarbij bepaald niet aan de luttele vijf dagen die — achteraf — daarvoor voldoende waren!), dat stond voor onze regering in die vroege ochtend nog wel vast. Wel was het dan nodig dat Van Kleffens persoonlijk naar Londen en Parijs zou gaan om onze zaak te bepleiten. Welter zou hem vergezellen in verband met de grote belangen van onze overzeese gebiedsdelen. Aldus een voorstel van Steenberghe (volgens diens latere verklaring) en zo werd besloten.

Van Kleffens vervulde eerst nog een droeve en ietwat onwezenlijke rol bij de ontvangst van de Duitse gezant Zech von Burkersroda, die na zeventien jaar opeens zijn functie in Nederland zag eindigen. Na een uiterst ingewikkelde en moeilijke tocht van de Mauritslaan naar het Plein — terwijl Duitse vliegtuigen schoten, kon Van Kleffens zich maar met uiterste moeite zodanig identificeren, dat men hem doorliet — ontving de minister de gezant, die inmiddels onder bewaking was gesteld en vergezeld werd door twee officieren. Zech was niet in staat tot spreken; het onderhoud, dat zeker niet meer dan zeven minuten duurde, werd onderbroken door voortdurend gesnik. Van Kleffens pakte hem het papier met de Duitse verklaring (er was sprake van *gewaltige* strijdkrachten, herinnerde hij zich later, en Nederland deed er beter aan onmiddellijk de strijd te staken) uit de hand om kennis te nemen van de precieze bewoordingen. Hij zei dat Nederland niet anders kon doen dan vechten, nu de neutraliteit was geschonden. Vervolgens schreef hij zijn woorden — om ieder misverstand uit te sluiten — in het Duits op een papiertje, maakte een afschrift en zond de gezant met diens escorte de deur uit.

Na die absurde vertoning zorgden Van Kleffens en Welter dat ze naar Engeland kwamen. Bij het Scheveningse strand wachtte een watervliegtuig. Van Kleffens reed eerst naar Welters huis om zijn collega op te halen. Daarna kwamen ze langs de woning die hij tot zijn verblijfplaats had bestemd voor het geval de oorlog zou uitbreken, dicht bij het gebouw waar het departement onderdak zou krijgen. Zijn vrouw was daar al heen gegaan en kon nu meereizen naar Engeland. Eenmaal aan het strand, duurde het nog de nodige tijd voor het watervliegtuig in de lucht kwam. Er waren voortdurend Duitse vliegtuigen. Luchtafweerkanonnen op de boulevard en bij de vuurtoren schoten. Het was een oorverdovend lawaai. Eenmaal in de lucht, fungeerde Van Kleffens als navigator. Hij kende de Engelse zuidkust goed en wist dat de treinverbindingen tussen de badplaats Brighton en Londen beter waren dan die van Dover naar Londen. Het toestel werd drie mijl uit de kust op het water gezet (zodat men, aldus Van Kleffens, althans niet het risico liep in het zicht van de haven te worden neergeschoten!) Men taxiede met een kapotte drijver zo goed en zo kwaad als het ging naar het strand, waar een politieagent — men stelle zich dat voor! — de keurige Van Kleffens en diens reisgezelschap wegens het onbevoegd betreden van het Engelse grondgebied arresteerde en naar het bureau bracht. Enkele uren later zat de minister in de kamer van zijn ambtgenoot Halifax.

H. Lamme

bracht kunnen worden. Verder was daar nog de opperbevelhebber. Het was nu vooral zijn taak het werk van de oorlog te verrichten. Noodgedwongen had hij opeens uitgebreide bevoegdheden. Maar zijn macht om beslissingen te nemen was onder de druk van het Duitse aanvalsapparaat uitermate beperkt. In dat licht gezien was het kabinet bepaald machteloos. Al heel gauw zou men daar zelfs nauwelijks speelruimte meer hebben voor die enkele beslissing die nog aan de ministers was: wat te doen met de koningin, symbool van de Nederlandse staat, maar constitutioneel gebonden aan wat de ministers over haar zouden beslissen? Wat te doen ook met het kabinet zelf: blijven of weggaan? Aan die fundamentele zaken was men in de ochtend van 10 mei nog niet toe.

Volgens Van den Tempel was De Geer bij de eerste bijeenkomst, in zijn huis, kalm en ter zake. Men beraadde zich over een communiqué, dat vervolgens door de minister-president werd opgesteld om in de nieuwsberichten van acht uur namens de koningin te wor-

De Duitse gezant Zech von Burkersroda, die Van Kleffens in de ochtend van de tiende mei, onder voortdurend gesnik zijnerzijds, de Duitse verklaring overhandigde.

binden. Niet ver weg, in het Paleis Noordeinde, nam later in de ochtend de koninklijke familie haar intrek. Generaal Winkelman had het in verband met landingen van parachutisten verstandiger geoordeeld dat de koningin niet in Huis ten Bosch zou blijven. De berichten die intussen van het strijdtoneel binnenkwamen, waren verbijsterend. Eén ding was echter vanaf het eerste moment duidelijk: de periode van neutraliteit was voorbij. Men had nu bondgenoten en het was zaak die bondgenoten zo snel en drastisch mogelijk in te schakelen bij de verdediging van het Nederlandse grondgebied. Geen van de ministers zal hebben gedacht dat Engelse en Franse hulptroepen de tiende mei al in groten getale naar ons land zouden stromen. Daarvoor was de neutraliteitspolitiek wel wat erg laat opgegeven. Maar dat er voldoende

VERWEER IN VERWARRING

MAJOOR E. H. BRONGERS

Achter de Noordzeekust lag op 10 mei het 1e legerkorps, dat uit twee divisies bestond. Een ervan was in Noord-Holland gelegerd en was te ver van de door de vijand veroverde vliegvelden verwijderd om nog diezelfde dag met grote eenheden te hulp te komen. Bovendien moest men rekening houden met meer luchtlandingen, bijvoorbeeld bij Amsterdam of op de reeds gebombardeerde vliegvelden Bergen en Schiphol. Aan de in Zuid-Holland gelegerde divisie waren tevoren al vele onderdelen onttrokken voor de verdediging van vliegvelden en andere belangrijke objecten. Ook voor de strijd in Rotterdam werden troepen ingezet, zodat er voor de directe omgeving van Den Haag maar drie bataljons overbleven. Voor de rest zou men het moeten doen met vrijwel ongeoefende en armzalig bewapende rekruten.

Het 1e batajon grenadiers kreeg opdracht om vanuit Den Haag aan te vallen in de richting Ockenburg, terwijl het 1e bataljon jagers vanuit het Westland naar het vliegveld moest oprukken. Deze laatste eenheid kreeg vele luchtaanvallen te verduren en raakte ten zuiden van Ockenburg tenslotte gewikkeld in een onoverzichtelijk bosgevecht. Van de grenadiers hielp één compagnie mee om de reeds in Loosduinen binnengedrongen Duitsers te verdrijven. De tegenaanval op het vliegveld werd dan ook uitgevoerd door slechts twee compagnieën grenadiers, gesteund door een aantal rekruten. De actie werd ingeleid door een afdeling artillerie die vanuit Monster in ongedekte positie een uitstekend gericht vuur op het met vliegtuigen bezaaide terrein opende. Dit werd ondanks Duitse luchtaanvallen volgehouden tot omstreeks elf uur in de morgen toende grenadiers vanuit het park Meer en Bos naar voren stormden. De met veel elan uitgevoerde actie had tot resultaat dat het vliegveld in de vroege middag weer geheel in Nederlandse handen was. Behalve vele gesneuvelden verloor de vijand honderd zestig man aan krijgsgevangenen. Ongeveer driehonderd zestig Duitsers hadden zich onder generaal Graf von Sponeck nog tijdig in de bossen van Ockenburg teruggetrokken.

De aanvallen op Ypenburg vonden plaats vanaf de Hoornbrug over de Vliet bij Rijswijk. Tevoren hadden kleine, maar met felheid optredende groepen rekruten de vijandelijke opstellingen langs de Vliet tussen de genoemde brug en Voorburg opgeruimd. De actie die tot de herovering van het vliegveld moest leiden, ging over open polderland tegen een uitstekend ingerichte verdediging,

die bovendien krachtig vanuit de lucht werd gesteund. Het is achteraf dan ook nauwelijks verklaarbaar dat de aanvallende troepen, ter sterkte van nog geen twee compagnieën grenadiers en anderhalve compagnie rekruten, erin slaagden tot op Ypenburg door te dringen. In de avond van de tiende mei waren alle op en om Ypenburg gelande parachutisten en luchtlandingstroepen vernietigd of gevangen genomen. Een stroom van honderden krijgsgevangenen en de rokende puinhopen van tientallen transporttoestellen onderstreepten de verpletterende nederlaag die de Duitse elitetroepen hadden geleden.

Ook ten noorden van de residentie werden successen geboekt. De Haagse Schouw was door een verrassende aanval van een zeer kleine afdeling militairen al om acht uur 's morgens weer in Nederlandse handen. De tegenaanval op het vliegveld Valkenburg zou uitgevoerd worden door twee infanteriebataljons van het 4e regiment. Het ene bataljon rukte op via Katwijk aan de Rijn, waar straatgevechten ontstonden met de reeds binnengedrongen parachutisten. De Duitsers werden teruggedreven naar het dorpje Valkenburg. Het andere bataljon ging via Katwijk aan Zee door de duinen in de richting van het vliegveld. Een deel raakte in gevecht met de luchtlandingstroepen die op het strand tussen Katwijk en Scheveningen waren neergekomen; een ander deel bereikte na verloop van tijd de Wassenaarseweg, dicht bij het vliegterrein. Ondertussen had de Nederlandse artillerie een goedgericht vuur geopend, waardoor een groot aantal Duitse transporttoestellen in vlammen opging. Bij de tegenstander ontstond paniek en velen namen de wijk naar het dorp Valkenburg. Op dat moment vielen de Nederlanders aan en om 17.30 uur was het vliegveld heroverd. Toen de duisternis inviel, waren de nog omvangrijke vijandelijke restanten samengedrongen in het dorpje Valkenburg en in de duinen rondom de Wassenaarse Slag.

Tegen de vele groepjes die verspreid in het Zuidhollandse polderland waren neergekomen, werd door een bonte verzameling van onderdeeljes opgetreden. Het waren rekruten, pontonniers, wielrijders en militairen van de zoeklichten, die meestal op eigen initiatief en vaak op gedurfde wijze aanvielen. Zij presteerden het om binnen vierentwintig uur bijna alle kleinere Duitse groepen op te ruimen. Alleen ten zuiden van Delft en ten oosten van Hoek van Holland konden grotere afdelingen zich handhaven.

Aan het einde van de eerste oorlogsdag was de groots opgezette en verrassende aanval op het Nederlandse regeringscentrum op een catastrofale mislukking uitgelopen. Ongeveer tweehonderd transportvliegtuigen lagen verbrand of vleugellam om en in Den Haag. De vijand was samengedrongen op een aantal plaatsen, die op de autoweg Delft-Rotterdam na, geen enkele militaire betekenis meer hadden.

Om 20.30 uur verzond de 2e Duitse luchtvloot het volgende bericht: 'Luchtlandingen op de plaatsen Katwijk, Kijkduin en Ypenburg zijn blijkbaar door sterke grond- en luchtafweer van de tegenstander grotendeels mislukt. Van de gevechtsskaders voor bijzondere opdrachten 11, 12 en I/KG 172 is op enkele geringe restanten na niets teruggekeerd.' (Dit waren drie van de vier groepen waaruit de Duitse luchttransportvloot was samengesteld. Van de vierde groep keerden na de eerste vlucht dertien van de drieënvijftig machines terug.)

Ook tegen de vijand op de as Rotterdam-Moerdijk werden maatregelen genomen. Het ten zuiden van Breda liggende 3e grensbataljon rukte op naar het Hollands Diep en kwam in gevecht met de parachutisten ten zuiden van de Moerdijkbruggen. Hoewel plaatselijk terrein werd gewonnen, was de Nederlandse eenheid veel te zwak om de tegenstander te verdrijven. Het bataljon vormde tenslotte een front van acht kilometer breedte tegenover het Duitse bruggehoofd. Verder werd de in Noord-Brabant gelegerde Lichte Divisie met grote snelheid in de richting Alblasterdam getrokken. De naam 'divisie' was voor deze voornamelijk uit wielrijders bestaande eenheid op dat moment wel wat overdreven; twee regimenten en alle pantserwagens waren er reeds aan onttrokken voor andere taken. In de avond van de tiende mei bereikte de voorhoede de rivier de Noord. Men besloot om op 11 mei tot de aanval over te gaan en naar het vliegveld Waalhaven op te rukken.

Hoe was de strijd intussen in het oosten van het land verlopen? De twee over de brug bij Gennep opgestoomde treinen waren door de volledig verraste verdedigingsstrook van onze Peel-Raamstelling gereden en hadden ten westen van Mill een bataljon infanterie uitgeladen. Dit bataljon begon onmiddellijk een actie in de rug van de stelling. De eerste aanval liep in noordoostelijke richting over het stellinggebied van een kort tevoren gearriveerde afdeling verouderde artillerie. De

Nederlandse artilleristen, die alleen en zonder enige infanteriebescherming moesten vechten, slaagden erin om met hun uit 1878 daterende kanonnen de tegenstander terug te slaan. Een in zuidoostelijke richting uitgevoerde aanval werd afgeslagen door een deel van een Nederlandse sectie, bijgestaan door keukenpersoneel. Tenslotte had een naar het oosten gerichte Duitse actie succes; een aantal kazematjes werd in de rug aangevallen en genomen, waardoor er bij Mill een gevaarlijk gat in de Peellinie ontstond. Aan de spoorlijn hadden de Nederlandse soldaten niet stilgezeten. Met opgegraven landmijnen hadden ze de rails alsnog weten te ondermijnen. Toen de pantser trein even later terugreed, ont-

Links: toen de bij Mill door de Peellinie gebroken pantser trein later terugreed, hadden Nederlandse soldaten intussen enige snel opgegraven landmijnen onder de rails gelegd, waardoor de trein ontspoorde.

Hieronder: op verscheidene plaatsen aan de grens ondervonden de Duitse troepen onverwacht hevige tegenstand. Infanteristen bestoken hier een stelling bij Coevorden.

Geheel onder: op vele plaatsen in westelijk Nederland lagen de wrakken van verongelukte of verkeerd gelande Duitse transportvliegtuigen. De verrassende aanval uit de lucht was een catastrofe geworden.

der meer met een SS-regiment versterkte divisie rukte in de loop van de dag op naar de omgeving van Wageningen en maakte zich gereed voor een aanval op de Grebbeberg. Volgens de opdracht had men dit punt nog op de tiende mei moeten nemen, maar de aan de zuidelijke IJssel ondervonden tegenstand maakte dit onmogelijk.

De versterkte 227e divisie moest van de grens af een veel langere weg afleggen, waardoor de hoofdmacht eerst later op de dag voor de IJssel verscheen. Toch begonnen de gevechten bij Zutphen al om zes uur 's morgens, toen een vooruitgereden pantser trein voor de vernielde brug tot stilstand kwam. Treffers van een Nederlands stuk antitankge-

Hermesen

spoorde hij dan ook met donderend geweld, waarbij sommige wagons de spoorlijn aftuimelden. Er ontstonden bij Mill hevige gevechten. Men wist alle aanvallen af te slaan, tot in de eerste avonduren een bombardement van de beruchte stuka's de Nederlanders de (morele) genadeslag gaf. Maar de hardnekkig volgehouden tegenstand vertraagde de actie van de twee aanvallende divisies zodanig, dat eerst in de morgen van de elfde mei de doorbraak definitief was.

Elders waren de Duitsers er niet in geslaagd de Peel-Raamstelling te forceren. De doorbraak bij Mill besliste echter over het lot van de linie. De Nederlandse troepen kregen opdracht in de nacht terug te trekken achter de Zuid-Willemsvaart om daar opnieuw weerstand te bieden...

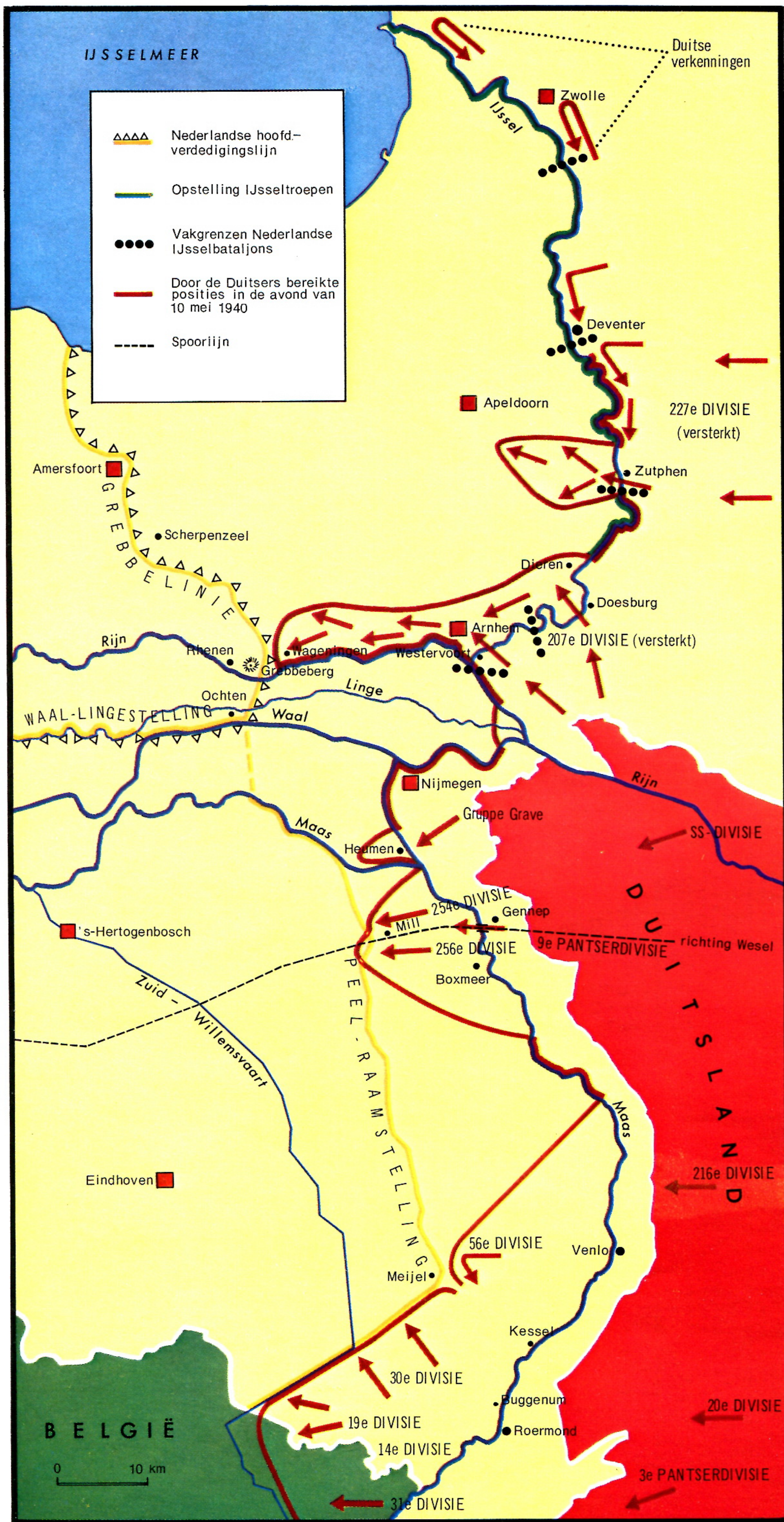
We verlieten het strijdtoneel aan de Gelderse IJssel toen de Duitse 207e divisie er bij Westervoort en Doesburg in geslaagd was de rivier te overschrijden. Kleine afdelingen hadden de opmars nabij Dieren tot staan gebracht, maar in de middag moest deze wanhopige tegenstand worden opgegeven. De on-

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

schut schakelden de trein spoedig uit. Twee uur later begon de Duitse artillerie op de Nederlandse stelling te schieten. De commandant van de 227e divisie leidde persoonlijk het gevecht. De bij Zutphen gelegen verdedigers, ter sterkte van nog geen compagnie, wisten echter alle oversteekpogingen te verijdelen. Toen om twee uur 's middags bijna alle Nederlandse opstellingen waren vernield, begon de grootscheepse aanval over de rivier. Een kazemat onder de opgeblazen brug was door de tegenstander nog niet opgemerkt en het was vooral de mitrailleur uit deze bunker die dood en verderf zaaide onder de aanvallers, van wie er enkele honderden sneuvelden of verdronken. Opnieuw bulderde het Duitse

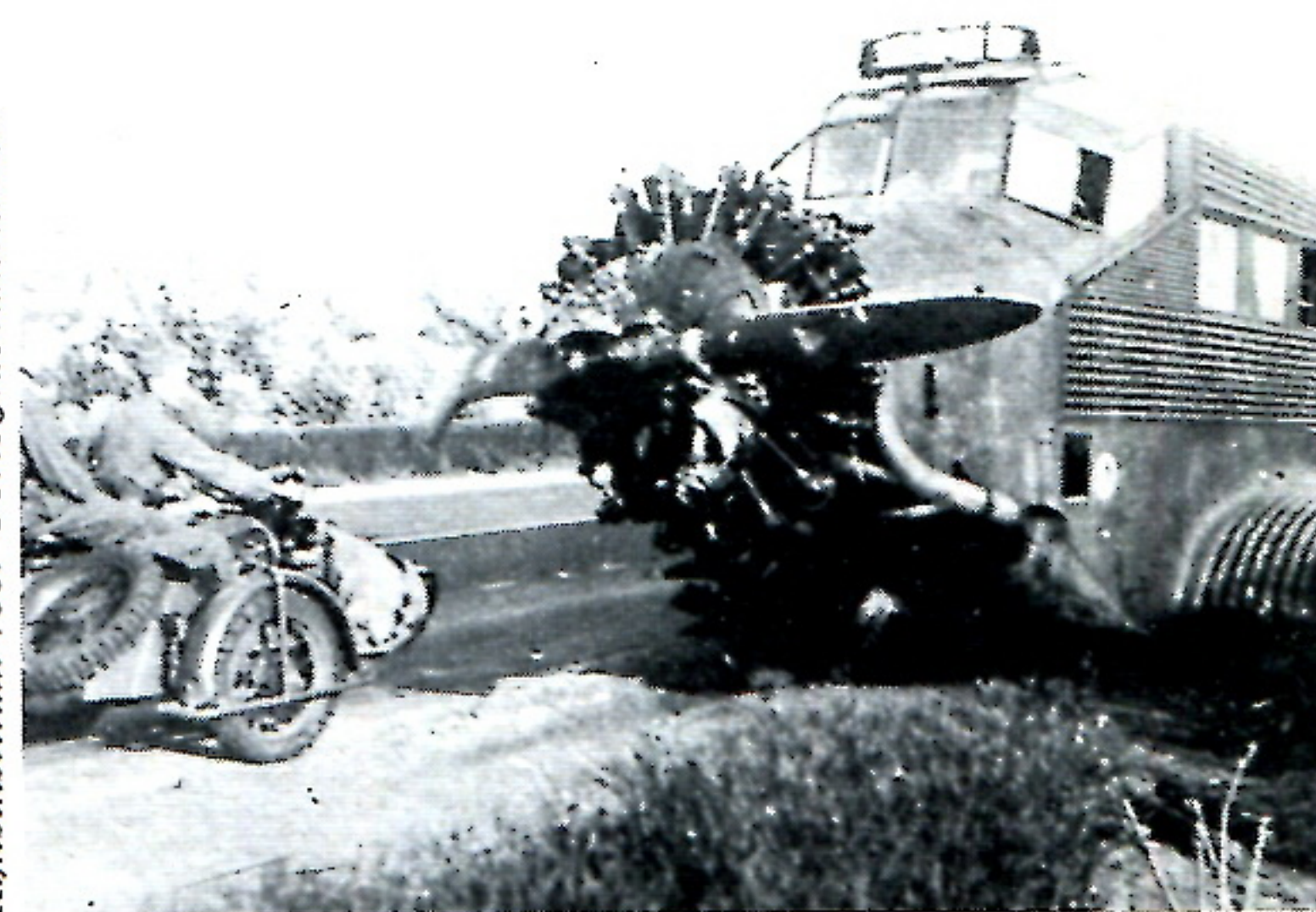

Links: terwijl in het westen van Nederland Duitse luchtlandingstroepen zware verliezen leden en vrijwel nergens de hun gestelde doelen bereikten, hadden de Duitse infanterie- en pantsereenheden in het oostelijk deel van het land iets meer succes, hoewel minder dan verwacht.

Onder: een van de Junkers JU-52 die met luchtlandingstroepen aan boord een landing moest maken op de Haagweg.

Geheel onder: Duitse cavalerie-eenheden trekken door de Peel-Raamstelling, die ondanks haar zwakte felle tegenstand bood en de Duitse opmars vertraagde.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

geschut en na verloop van tijd volgde weer een aanval, nu onder dekking van rookgranaten. De uitgeputte verdedigers waren hier niet meer tegen opgewassen. Er ontstonden wanhopige gevechten op de westoever, maar de vijand brak door en wist later twee ten noorden van Zutphen gelegerde compagnieën af te snijden. Deze omsingelde troepen hebben de strijd tot 12 mei weten vol te houden. Bij Deventer bereikten de gevechten omstreeks één uur 's middags een hoogtepunt en namen daarna af. De Duitsers zagen in de middag van verdere oversteekpogingen af en besloten de gehele 227e divisie bij Zutphen over de IJssel te zetten. Het nog ongeschonden noordelijke deel van de IJsselverdediging dreigde nu omsingeld te worden. Om die reden kregen de troepen opdracht zich in de nacht van 10 op 11 mei achter de Grebbelinie terug te trekken. In de noordelijke provincies, waar geen hardnekkige verdediging kon worden gevoerd, bereikte de versterkte 1e Duitse cavaleriedivisie in de avond de lijn Groningen-Assen-Meppel.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

DE ERVARINGEN VAN DE
BURGERBEVOLKING

NEE, DIT IS OORLOG

WILLEM VAN STUIJVENBERG

Foto-archief Spaarnestad

'Krijgrumoer heeft heden in den vroegen morgen ons volk op wreede wijze uit zijn slaap gewekt.'

Zo stond het, met een brave, ouderwetse, wat kneuterige volzin in het avondblad van 'De Tijd' op die tiende mei 1940.

Het volk: dat was in dat eerste uur van 'den vroegen morgen' niet veel méér dan een verbijsterde, passieve, argeloze, afwachtede en soms vooral zeer nieuwsgierige schare toeschouwers. In 145 jaar had dit land geen oorlog binnen zijn grenzen gehad. En het is dus niet zó verwonderlijk wat de Duitse parachutist Schulz volgens zijn dagboeknotitie vanuit de lucht waarneemt: 'Voor hun huisjes kan ik de Hollanders zien staan met opengesper-

de mond en neus. Zou het hun al duidelijk zijn wat ons binnenvliegen betekent?'

In een korte zitting van de Tweede Kamer, die middag, wordt gesproken van 'de gruweldaad aan ons land en zijne inwoners bedreven'. De verslaggever kan het niet laten aan die mededeling nog een informatie toe te voegen die hij blijkbaar minstens even belangrijk acht: de bijeenkomst blijkt 'elk plechtig karakter te missen', hetgeen vooral op rekening moet worden geschoven van het feit 'dat de leden wandelcostuum droegen'. Ja, zelfs de commies-griffier was in een licht kostuum gekleed. ('Het Vaderland'). Ongeveer tezelfder tijd moet bij Valkenburg een vuurgevecht om een stuk weg worden afgebroken,

omdat, tot volstrekte verbazing van aanvallers en verdedigers, de tram uit Leiden eraan komt met een vrachtje nieuwsgierige passagiers. De burgemeester van Dordrecht, vernemende dat er ergens in de buurt parachutisten zijn geland, bestelt terstond een taxi om zich daarmee in alle vroegte naar het strijdtoneel te laten voeren. Tegen het normale kilometertarief wordt doorgereden totdat 'plotseling de auto onder vuur werd genomen en de kogels door de voorruit vlogen...' Dat was 10 mei, 3.45 uur. De stafchef van de Landmacht had geen taxi, maar een fiets genomen om zich door het nog zeer stille Den Haag van woning naar hoofdkwartier te begeven. Hij komt een juffrouw tegen: 'Ze

vraagt mij: Mijnheer, is het een oefening? Ik antwoord: Nee, dit is oorlog! Huilend en snikkend gaat zij haar huis weer binnen... Het is dan 3.50 uur.

Niet allen reageren met tranen. Duizenden gaan, aan het eind van de straat of op het dak 'naar de oorlog kijken' voor zover die reeds in eigen omgeving is waar te nemen. In Amsterdam 'hebben velen — niet beseffend wat oorlog is — de vlag uitgestoken', zo meldt een herinneringsstukje in het 'Algemeen Handelsblad'. In Overschie staan een paar honderd mannen, vrouwen en meisjes bewonderend rondom een stel militairen die midden op de rijksweg een luchtdoelmitrailleur in stelling brengen. Hun eerste salvo irri-

Links: achterdocht en vrees voor verraders leidden, zoals hier in Amsterdam, tot het doorzoeken van vele 'verdachte' auto's.

Rechts: duizenden Nederlanders verzamelden wat hun dierbaar was en begonnen aan een wanordelijke vlucht uit de frontstreek.

Rechtsonder: in een zonnig Amsterdam sloot de karabijnbrigade het Centraal Station af, maar verder bleef het rustig in de stad.

teert een Messerschmitt, die laagvliegend met een sierlijke boog terugkeert en een ieder gelijkelijk met zijn snelvuur besproeit. Paniek, gewonden, de diepste verontwaardiging: wie maait er in een oorlog burgers neer, nietwaar? Een Rotterdamse journalist ('De Maasbode') ziet op weg naar zijn redactie een schietpartij naar en uit een Duitse vliegboot die aanstalten maakt op de Maas te landen. 'Ik maakte me geen moment bezorgd dat ik gevaar liep; ik meende in alle onschuld dat het voor iedereen toch heel duidelijk was dat ik een burger was...' Langs die Maas ontstond al snel een gevechtsfront. Maar '...aan de achterzijde der huizen van de Maaskade bemerkte men weinig van den oorlog... in de tuinen speelden de kinderen, van verschillende zijden klonk het kloppen der kleeden...' (dagboeknotities van ir. A. Havinga). Een Rotterdamse krantenloper belt naar zijn bijkantoor: 'Meneer, ik wil graag die krant rondbrengen, maar ik kan niet verder, d'r staan soldaten op de brug en er wordt geschoten... ik geloof nooit dat 't Hollanders zijn...' Amsterdam: '...en 's ochtends werden we opgebeld of we niet wisten dat de oorlog was uitgebroken... Het leek zo onwaarschijnlijk op deze prachtige meimorgen in deze rustige stad... De slagersjongen floot zijn lied, alleen het station was afgesloten door de karabijnbrigade. De winkels hadden het wat drukker dan gewoonlijk omdat velen alvast wat insloegen. En iedereen toog naarstig aan het werk om de verduistering van zijn woning in orde te brengen...' Bij een Maastrichts gezin had die ochtend al heel vroeg de telefoon gerinkeld; om vier uur meldde familie uit Venlo dat de Duitse troepen daar op de Markt stonden. En kennissen uit Heerlen gaven kort daarop door dat ook hún stad door de Duitsers was bezet en dat er proclamaties werden aangeplakt met de mededeling dat Duitsland ons kwam beschermen tegen de Engelsen en dat iedereen maar heel gewoon zijn werk moest blijven doen.

Foto-archief Spaarnestad

Foto-archief Spaarnestad

Dat laatste advies werd op deze eerste oorlogsdag óók gegeven door de Nederlandse regering bij monde van premier de Geer. Hij maande de burger aan 'rustig in zijn woonplaats te blijven' en voegde eraan toe: 'Ieder blijve zoveel mogelijk rustig aan zijn gewone bezigheden.'

Die gezapige rust werd vrijwel overal uiterst snel verstoord. Schrik, verwarring, angst, paniek en chaos werden niet alleen veroorzaakt door de niet verwachte aanvalstactiek van de vijand (de luchtlandingen), maar in hoge mate door twee andere factoren: ten eerste de zee van geruchten die het land van uur tot uur allengs wilder overspoelde, ten tweede de 'afvoer van de burgerbevolking', een ingrij-

pende operatie waarbij volgens het plan 440.000 mensen met treinen, schepen, bussen en vrachtwagens zouden moeten worden geëvacueerd uit de als frontlinie beschouwde gebieden. Volgens de opzet zouden die honderdduizenden moeten worden afgevoerd tot achter de als vrijwel onneembaar geldende waterlinie, dus: naar de Vesting Holland. Maar her en der liepen de transporten vrijwel onmiddellijk vast voor de grillig getrokken fronten van het krijgsbedrijf. Zo strandde de Wageningse evacuatievloot (12.000 mensen, 32 schepen, een voedselaak, het gemeentearchief, de inventaris van het ziekenhuis, honden, katten, alles op weg naar het reeds bezette IJsselmonde) reeds bij Schoonhoven.

Tegen de avond liggen daar nog meer konvooien uit de Betuwe: een vijftigtal schepen met totaal 20.000 mensen. Dáárop heeft niemand gerekend, er is te weinig eten, te weinig drinkwater, de sanitaire voorzieningen zijn abominabel. Voor het eerst sinds lange tijd zijn 'de verschrikkingen van de oorlog' ook voor de Nederlandse burger een feit. Tal van plaatsen — dorpjes, maar ook steden als Amersfoort — worden snel en volkomen onttruimd; tienduizenden worden gepakt en gezakt op de treinen naar Noord-Holland gezet. 'Het was een droevig gezicht... Het noodzakelijkste was hoog opgetast op kinderwagens, zelfs op autopedes... Winkeliers gaven hun waren maar weg...' ('Dagblad

grommen achter de Grebbelinie, tuft door ijlings geëvacueerde stadjes, moet omrijden voor wegversperringen, bewaakt door militairen die hem trots vertellen dat 'de waterlinie al in werking is gesteld'. Enkele malen moet hij controlerende soldaten zorgvuldig nazeggen: 'Scheveningse schellevis', want de radio heeft omgeroepen dat de vijand zijn parachutisten in tal van vermommingsen heeft gehuld; ze zouden als non, als boer, als priester zijn verkleed, misschien ook wel als kampeerder. Het meest doeltreffende middel om vriend van vijand te onderscheiden is daarom nu diespraaktest geworden: een gecamoufleerde Duitser kan toch immers géén Nederlandse sch-klink produceren...

lachwekkend in hun overdrijving. Voorbeelden: Er werd rondverteld (Den Haag) dat het gevaarlijk was drinkwater te gebruiken. De Duitsers zijn al bij Zandvoort geland! (Amsterdams gerucht). De wegen die de Nederlanders voor hun terugtocht gebruiken, worden bestookt met gifgas!! (En dat daalde dan neer in een verpakking van blauwe ballen, die tegen de wolkeloze lucht onzichtbaar waren...) Vliegtuigen hadden zwaar giftige bonbons rondgestrooid. In de Nederlandse granaten bleek geen kruit te zitten, maar zand! 's Ochtends vroeg al wist men te vertellen dat Amerika Duitsland de oorlog had verklaard. Na een paar uur was dat bericht uitgebreid tot een versie waarbij ook Rusland

Verordening

over het verbod betreffende de verhooging der prijzen

d.d. 10 Mei 1940.

Bij machtiging van den Opperbevelhebber der Duitse Weermacht verorden ik als volgt:

§ 1
De op het oogenblik der bezetting geldige prijzen en vergoedingen voor alle levensnoodwendige artikelen, voor de geheele landbouw als voor de nijverheidsvoortbrengselen, evenzeer voor het goederenverkeer van elken aard in de door het Duitse Leger bezette gebieden, en in het verkeer van deze gebieden met het Duitse Rijksgedebiet, mogen niet verhoogd worden.

Verdragen die door de beide verdragsluitenden vervuld zijn, vallen niet onder deze bepaling.

§ 2
Het is verboden handelingen te verrichten, waardoor rechtstreeks of niet-rechtstreeks de voorschriften, vastgelegd in § 1, ontboden worden, of kunnen ontboden worden.

Als verhoging van prijs of vergoeding wordt ook beschouwd elke rechtstreeksche of niet-rechtstreeksche vermindering der tegenprestatie, in het bijzonder wat betreft de betalings- of leveringsvoorwaarden, evenals de ongerechtvaardigde weigering, waren te fabriceren of te leveren.

§ 3
Voorzover uit gerechtvaardigde economischen grond, of teneinde onbillijke hardheid te vermijden, een verhoging voor prijzen en vergoedingen noodzakelijk is, kan de plaatselijk verantwoordelijke „Oberfeldkommandant" of het door mij aangestelde bureau uitzonderingen toelaten of verordenen.

§ 4
Wie handelt tegen de voorschriften dezer verordening of tegen de tot hare doorvoering uitgevaardigde voorschriften en aanwijzingen zal bestraft worden met geldboeten tot 30.000 R.M. en met gevangenisstraffen tot 6 weken, of met een dezer, in zoverre niet andere wetteksten met hogere straffen bedreigen. Ook kunnen de in strijd met de voorschriften in prijs verhoogde artikelen in beslag genomen worden.

De Opperbevelhebber der Legergroep.

Foto-archief Spaarnestad

Onmiddellijk na de bezetting werden maatregelen genomen tegen prijsverhogingen.

voor Amersfoort'). Elders: 'Er was gebrek aan flinkheid en kalmte, er heerste grote verslagenheid...' Dagboeknotitie van een boerenknecht: 'Bij ons thuis zijn 42 evacué's da's niet veel, er zijn boeren die er over de 100 hebben... De vluchtelingen komen nog steeds binnen... oud en jong, rijk en arm, allen zijn nu hetzelfde, gejaagd, zenuwachtig...' Lunteren is meer dan vol 'met vluchtelingen, met volgeladen boerenkarren en met de meest angstaanjagende geruchten...' Dat schrijft, later, een naar Amsterdam terugkerende kampeerder. Hij hoort het geschut al

Bij allen die de 'sch' wél konden zeggen, begon een wonderlijk mengsel van duizenden vreemde geruchten het leven te beheersen. De eerste fluisteringen begonnen over verraad en sabotage. Tegelijkertijd kwamen er ook de geruststellingen (de Duitsers hebben kartonnen tanks, de Engelsen zijn morgen al in Amsterdam), die op hun beurt werden gevolgd door verpletterende mededelingen over een in het geniep opererende 'vijfde colonne', die niet alleen het leger in de rug heette aan te vallen, maar die het tevens zou hebben gemunt op de burgerij. Men voelde zich overal bespied en bedreigd, de onzekerheid en het wantrouwen namen hand over hand toe. Achteraf beschouwd lijken al die berichten

Angst voor verraders: PTT'ers moeten zich legitimeren voor ze aan het werk mogen.

en zelfs Italië Duitsland hadden aangevallen. In Amsterdam werd somber rondverteld dat het Amstelstation was weggebombardeerd en dat de eerste Duitse para's waren geland op het dak van het Concertgebouw. De lichte paniek werd aangewakkerd door de radio: 'De radioberichten waren vaak even verward als de geruchten die van alle kanten binnenstroomden.' Tegelijkertijd scheen het ook al met die radio niet pluis te zijn, want Het Hoofdkwartier had gewaarschuwd: 'Schenk uitsluitend geloof aan de u bekende stemmen van omroepers, die u stijven in uw verzet

tegen den vijand.' Ook daar al verraad? Ook daar al infiltratie van helpers van de vijand? De kleinste aanwijzing, de geringste verdenking leidde in eigen omgeving onmiddellijk tot hardhandige maatregelen. Vaak volkomen ten onrechte. Vaak met uiterst tragische gevolgen. In Dordrecht meldt iemand dat uit een huis zo maar op Nederlandse soldaten wordt geschoten. Bij de inval vindt men geen wapens, wel twee mannen, die kort daarop zonder vorm van proces worden doodgeschoten. Het waren broers, een van hen was lid van de NSB. Niet geheel ten onrechte vormde zo'n NSB-lidmaatschap aanleiding tot uitermate scherpe acties. De smokkel van Nederlandse uniformen naar Duitsland, door

maar even verdacht kon zijn. Gevolg: de aanhouding van enkele tienduizenden(!), die her en der werden opgepropt in niet op deze aantallen berekende interneringsoordenen. Soms werden de arrestanten slecht behandeld; er vonden, onder anderen bij Duitse vrouwen, vernederende fouilleringen plaats, de slaapgelegenheid was doorgaans volstrekt onvoldoende, de sanitaire voorzieningen schoten volkomen te kort, er kwam die eerste dag nauwelijks eten of drinken. De enige die níét wordt gearresteerd is NSB-leider Anton Mussert, 'de Leider', die 'als een wijs man, die alles voorziet', zich een onderduikadresje had uitgekozen bij zekere kameraad Gooijer in Huizen. Per auto (die enkele malen door

niets, herhaalt zijn speurtocht wanneer het donker is geworden. 'Ik floot heel zachtjes 'De Zwarte Soldaten', tóén zag ik ineens over de rand van een kuil het hoofd van onze Leider verschijnen... Mijn vreugde kende geen grenzen...' Terwijl Mussert die avond gezellig naar de Duitse zender luistert, vallen in Lunteren, propvol met vluchtelingen, de eerste granaten, bergen zorgzame winkeliers hun nu kostbaar wordende waren in de kelder, worden in het verlaten Rhenen juwelierszaken geplunderd en arriveren in Noord-Holland Spakenburgse evacués, die 'al hun spaargelden meevoeren in kinderwagens, die soms tot bijna aan de rand met guldens en knaken zijn gevuld'. Uit de ether schalt Neerlands

DE LEIDER BLEEF VOOR HET VOLK BEHOUDEN...

Kameraadske Gooijer vertelt over de komst van den Leider.

Daar was de Leider al aan de keukendeur en meteen vielen alle zorgen van mij af, toen de Leider mij begroette. Ik was, door zijn vriendelijke oogopslag ock plotseling niet zenuwachtig meer. Kameraad Kessler verdween direct en ik bracht den Leider in de woonkamer aan den rechterkant van den gang. De Leider wilde gaarne den Duitschen zender hooren en ik bracht hem het radiotoestel uit onze woonkamer. Mijn broer kwam onderwijl weer thuis. Hij besprak met den Leider den toestand en we vonden het 't beste, dat mijn broer zichzelf bij de politie zou gaan aanmelden, opdat er geen huiszoeking zou plaatsvinden.

Tegen twaalfen ging onze Leider naar het zolderkamertje, omdat onze zoon uit school moest komen en de aanwezigheid van den Leider natuurlijk geheim gehouden moest worden. De Leider ging wat rusten, want hij was door alles wat hij de laatste dagen en vooral vanmorgen doorgemaakt had, zeer vermoeid.

En ineens kwam mijn man thuis. 'De Leider is hier,' zei ik hem onmiddellijk, voordat hij zelf iets kon zeggen. Hij bleef even stokstijf staan, zei niets, dacht na en toen hij tot zichzelf kwam zei hij: 'Dan is het goed,' en ging direct den zoldertrap op om met den Leider den toestand te bespreken.

Na het eten fietste mijn man naar Bussum, omdat hij met de firma waarbij hij in dienst was, moest gaan spreken en dan kon hij meteen een

paar dingen voor den Leider koopen: scheerzeep en mes, want de Leider had niets bij zich. Toen mijn man een half uur weg was, kwam hetzelfde kamaraadske dat dien morgen ook al geweest was. (...) Ze vertelde me een vreeselijk verhaal en het werd mij bang om het hart. (...) Het leven van den Leider was in gevaar... 'Nu hebben ze mijn man weggehaald,' zei ze, 'het heele huis hebben ze ondersteboven gehaald en doorzocht. Op het oogenblik zijn ze aan 't huiszoeken bij den groepsleider en die is ook meegenomen...'

De groepsleider woont vlakbij en ik voelde dus heel sterk dat wij nu aan de beurt kwamen. (...) Ik deed de keukendeur op slot en vloog zoo snel ik kon naar boven om den Leider te waarschuwen en met hem den toestand te bespreken. Hij overwoog en vroeg of er nog een schuurtje of iets dergelijks was, waarin hij zoo lang zou kunnen zitten. We hebben hier wel een schuurtje, maar dat zit tegen het huis aangebouwd en ik zei dus tegen den Leider, dat ik het niet raadzaam vond om zich daarin te verschuilen. Bij een grondige huiszoeking zou ook dat schuurtje zeker op z'n kop worden gezet.

We hadden in dien tijd elken dag van huiszoekingen bij kameraden in het 'Nationale Dagblad' kunnen lezen. Ze hadden naar wapens gezocht, maar nooit gevonden. Ik stelde hem voor om, totdat de huiszoeking had plaats gehad, zoo lang in de boschjes achter den tuin te gaan.

In dat boschje bevond zich een loopgraaf, die daar in de mobilisatie 1914-'18 was aangelegd en die een prachtige schuilgelegenheid bood onder de struiken, die er sedertdien wild

overheen gegroeid waren.

Dit plan moet mij door God zelve zijn ingegeven, want mijn hersens konden niet rustig werken en we hadden ook niet veel tijd om na te denken. Ik nam aan de keukendeur afscheid van den Leider, die mij nog toevoegde: 'Als het noodig is, dan slaap ik in die loopgraaf in dat boschje', en ik staarde hem na, den heelen tuin door, totdat hij aan het eind van het pad verdwenen was.

Mijn gedachten waren bij den Leider, die nu daar in de boschjes de dingen die zich in ons huis zouden gaan afspelen, moest afwachten. Mijn man was nog niet uit Bussum terug en de verantwoordelijkheid voor deze daad droeg ik geheel alleen.

Ging het goed, dan zou de Leider voor het land en zijn volk behouden blijven, want de Duitschers, die nu binnentrokken en waarvan je nu zwermen vliegtuigen zag overtrekken, zouden spoedig hier zijn. Lang zou het niet duren — een paar dagen, hoogstens een paar weken en dan zou de Leider aan het volk teruggegeven kunnen worden. Ik wilde voor hem zorgen, omdat ik voelde, dat dit mijn plicht was voor de Beweging en voor iedereen, want het Nationaal Socialisme kwam over heel Europa en kon voor onze grens niet stilhouden. De Leider moest behouden blijven. Als het lukte dat hij in de loopgraaf kon blijven totdat de huiszoeking had plaats gehad, dan zou het grootste gevaar voorbij zijn.

Uit: 'Hoe de Leider voor volk en vaderland behouden bleef', door ing. Nic. Went, Hopman der W.A. b.d. (Bussum, 1942.)

NSB'ers, lag nog vers in het geheugen. Maatregelen van de overheid (de internering van eenentwintig vooraanstaande NSB'ers op 3 mei, de al vroeg op 10 mei overal begonnen massale arrestaties van NSB'ers en hier verblijvende Duitsers) gaven voedsel aan de overtuiging dat zij allen levensgevaarlijke verraders waren, die met de vijand heulden en ongetwijfeld daadwerkelijk aan de strijd zouden deelnemen. Een van de gevolgen van deze cocktail van vrees en achterdocht was dat niemand zich hield aan het vooraf opgestelde schema om 2300 'staatsgevaarlijke' personen bij het uitbreken van de oorlog te gaan internen. Er ontketende zich al onmiddellijk een wilde jacht op ieder die ook

militairen wordt aangehouden, maar niemand herkent Mussert) laat hij zich van Bilthoven naar zijn adjudant Kessler rijden, met wie hij vervolgens naar het huis van Gooijer gaat. Later op de dag van de tiende mei vindt er huiszoeking plaats bij deze notoire NSB'er, die weliswaar wordt meegenomen naar de politiepost, maar al heel vlug daar de boodschap krijgt dat ie maar terug moet gaan naar huis. Daar aangekomen bekruipt hem 'de angst om de Leider', die even voor de huiszoeking op advies van Gooijers Duitse vrouw was verdwenen in de bosjes achter in de tuin, waar zich onder het struweel een oude, nog uit 1914 daterende loopgraaf bevond. De Gooijer gaat zoeken, vindt

derde legerbericht van deze dag: 'Meer dan honderd Duitse vliegtuigen vernietigd, alle vliegvelden in het westen heroverd, op ééntje na...' Op de Boompjes, in Rotterdam, waar de hele dag al de mitrailleurs ratelen, floept keurig op tijd de straatverlichting aan. Aan de overkant, op de Maaskade, heeft een burger zich voor het venster van zijn voorkamer geïnstalleerd; hij noteert nauwlettend hoe zich nu Duits artillerievuur op zijn overburen legt: 'Nu, laat in den avond, nemen de oorlogshandelingen een aanvang in grooten stijl...' Een andere burger, een geïnterneerde Duitser, tekent in zijn dagboek aan: 'Die schwere Stunde der Niederlande ist angebrochen.'

BALANS IN DE AVOND

MAJOOR F. H. BONGERS

Aan het einde van de eerste oorlogsdag was ons opperbevel niet pessimistisch gestemd. Ondanks een geweldige Duitse overmacht hadden de grenstroepen langs Maas en IJssel zich heldhaftig geweerd en de vijand gevoelige verliezen toegebracht. Dat die grensverdediging al op de eerste dag zou worden doorbroken was reeds voorzien. De ijle linie diende immers slechts voor het opleggen van enige vertraging, zodat in de achtergelegen stellingen wat tijd beschikbaar zou komen voor het treffen van de laatste voorbereidingen. Onze troepen hadden die verwachting niet beschaamd. De toestand in Noord-Brabant was labiel, maar hier was alle hoop gevestigd op het sterke Franse 7e leger, waarvan de voorhoeden in de avond van de tiende mei onze zuidgrens passeerden. Tegenmaatregelen op de as Moerdijk-Rotterdam zouden spoedig tot uitvoering komen. Bovendien beloofde de Franse opperbevelhebber, generaal Gamelin, ons hulp in de vorm van pantser-

strijdkrachten, die tegen de Moerdijkbruggen zouden worden ingezet.

Het grootste succes was wel de overwinning op de 22e luchtlandingsdivisie, waarmee het gevaar voor Den Haag vrijwel was afgewend. Men hoopte in de volgende dagen de restanten van deze eens zo trotse Duitse keurtroepen te kunnen opruimen. Voorts hadden de Duitsers een tot nu toe ongekend hoog aantal vliegtuigen verloren. Hoeveel het er precies waren wist men nog niet, maar het aantal liep in de honderden. Onze eigen vliegers hadden zich met ware doodsverachting op een veelvoudige, hypermoderne overmacht gestort. Hoewel zij zich ware meesters in het luchtgevecht toonden, waren ook onze verliezen zwaar. Vooral omdat vele van onze toch al zo schaarse toestellen bij de bombardementen op de vliegvelden waren vernield. Er werd een dringend beroep gedaan op onze Engelse bondgenoten om ons met hun luchtmacht bij te staan.

Alles bijeen genomen zag men na de tiende mei geen reden om te wanhopen. De waardering voor onze troepen werd in de volgende dagorder van generaal Winkelman tot uitdrukking gebracht.:

'Hare Majesteit de Koningin heeft mij opgedragen aan het Nederlandse leger Haar hoge tevredenheid te betuigen over de wijze waarop de Nederlandse troepen zich tegen de schender van onze neutraliteit verzetten. Hierdoor kan de strategische overval van de vijand als mislukt worden beschouwd. In alle delen des lands houden onze troepen verbeterd stand en treden zij de vijand waar nodig zelfs onversaagd en met succes tegemoet, de uitvoering van diens doeleinden vernietigend. De flinke houding van onze troepen weerspiegelt zich in de stemming van ons volk, die van vastberaden rust getuigt.'

De volgende dagen zouden leren dat de formuleringen van de opperbevelhebber wel wat al te optimistisch waren geweest.

Verklaring afgelegd door Smit, C., in 1940 dienstplichtig soldaat, in de 430ste vergadering der Commissie Militaire Onderscheidingen.

Op 10 mei 1940 zijn wij over Valthermond in Schoonoord gekomen. Hier vroeg luitenant van der Zee om twee vrijwilligers als verken- ners. Ik heb mij daarvoor gemeld, met nog een ander, wiens naam ik niet meer weet. Wij zijn op de fiets langs het kanaal gereden. Wij kwamen burgers tegen die ons zeiden dat we terug moesten gaan omdat er Duitsers aankwamen. Wij stoorden ons hieraan echter niet en gingen verder, tot wij het op een gegeven ogenblik echter toch beter vonden om onder een greppel dekking te gaan zoeken en naar Duitsers uit te zien. Wij wisten niet waar ze ongeveer zouden zitten. Toen kwam ook luitenant van der Zee met zijn manschappen aan. (...) Plotseling zag ik aan de andere kant van het kanaal een stofwolk. Luitenant van der Zee richtte zijn kijker hierop en verstopte daarna zijn stafkaart onder de grond. Toen kwamen wij in gevecht. Toen wij het vuur openden, stoven de Duitsers eerst weg, maar ze kwamen later met versterking terug. Hoeveel wij er neerschoten, weet ik niet. Toen wij later gevangen genomen werden, zag ik een stuk of acht, negen Duitsers op de grond liggen, met hun gezicht naar beneden. Wij moesten toen terugtrekken, maar werden

LUIT, DIE IS RAAK

onder vuur genomen. Wij hebben elkaar over een sloot heengeholpen en kwamen toen in een korenveld, waar wij echter geen vuurdekking hadden. De luitenant ging achter de boerderij, omdat hij daar meer dekking had. Veen en ik hadden ook achter de boerderij willen komen, omdat wij in het veld geen dekking hadden. We sleepten de mitrailleur met ons mee. Opeens vloog mijn helm af. Vlak bij de boerderij was een sloot, vlak op de eerste en op het kanaal. Ernaar toe kruipende, liet ik mij erin glijden. Ik voelde toen nog niet dat ik aan mijn hoofd gewond was, totdat ik bemerkte dat er veel bloed uit de wond stroomde. Ik had geen keus om uit de sloot naar de boerderij te komen, doordat het stuk hiertussen onder vuur genomen werd. Ik heb om de hospitaalsoldaat Vos geroepen, maar deze was er niet. (...)

Ik ben toen door deze sloot naar achteren gekropen tot aan een meer naar achter liggende vaart, ongeveer 50 m van de boerderij. Hier werd ik even door eigen mensen onder vuur genomen. Nadat ik nog een andere soldaat uit de vaart heb getrokken, ben ik weer omhoog geklommen. Mijn kraag was nu dik van het bloed. Ik kon echter nog goed zien; het bloed liep niet in mijn ogen. Ik ben vervolgens korte tijd in de kelder van een boerderij geweest, maar ben er

toen weer uitgegaan, omdat ik bang was dat ik dood zou bloeden. (...) Toen ik echter uit de kelder kwam, stonden de Duitsers er. Ze wilden op mij schieten en toen heb ik mij overgegeven. Zij boden mij aan om naar huis te gaan, maar dit vertrouwde ik niet, omdat zij mij dan zogenaamd op de vlucht zouden hebben kunnen neerschieten. Ik bleef dus bij hen.

In de mobilisatie heb ik veel geschoten, en door mijn goede uitkomsten vaak een sigaar verdiend.

Ik kan mij niet herinneren dat ik tegen de luitenant gezegd heb: 'Luit, die is raak!', wanneer ik een Duitser had geraakt. Er zijn maar enkele mensen bij de luit gebleven, sergeant Gils was met de overigen niet meer te bekennen. De luitenant heeft mij gezegd dat ik meer moest dekken. Ik heb niet alleen met mijn geweer geschoten, maar ook met de mitrailleur. Met Veen ging ik er om de beurt achter. We hebben elkaar in dat gevecht steeds afgewisseld. Wie van ons beiden niet achter de mitrailleur lag, schoot met het geweer.

Ik vind het optreden van de luitenant 'tot en met', omdat hij orde en regel bij ons erin hield. Hij hield ons hoofd koel. Hij was heel moedig, omdat hij ons niet in de steek liet. Hij heeft zelf ook geschoten.

Van Houten heb ik niet gezien (...) Ook Veen was goed.